

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра історії України і методики викладання історії

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

на тему:

«Громадська діяльність українців Долинщини наприкінці ХІХ – ст. – 1919 р.»

Студентки 4 курсу, групи СОІ (з)-41
напряму підготовки (спеціальності)
014 «Середня освіта (Історія)»

Коцур (Мищак) Віталії Василівни

Керівник:

кандидат історичних наук, доцент

Кобута Степан Йосипович

Рецензент:

доктор історичних наук, професор

Пилипів Ігор Васильович

Національна шкала: _____

Університетська шкала: _____

Оцінка ECTS: _____

м. Івано-Франківськ – 2022 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
Розділ 1. Громадська і культурно-освітня діяльність українців Долинщини у 1890 -1900 роки.....	7
Розділ 2. Особливості діяльності українців Долинщини на початку ХХ століття.....	18
2.1. Вихідці Долинщини у 1900-1910 роки.....	18
2.2. Українці Долинщини у суспільно—політичному житті 1910 – 1919 років (ЗУНР).....	27
Розділ 3. Розвиток шкільництва на Долинщині наприкінці ХІХ століття - 1919 р.....	35
Розділ 4. Використання матеріалів дослідження на уроках історії.....	46
ВИСНОВКИ.....	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	56
ДОДАТКИ.....	61

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Друга половина XIX ст. – початок XX століття – ці роки стали добою активізації спільно-політичних рухів на території України, зокрема і Галичини. В цей час активно розвиваються різні політичні течії, котрі формують перші політичні партії України сучасного зразка. Поруч із цим, активно розвивається освітня сфера, все активніше відкриваються заклади як середньої, так і вищої освіти. А тогочасне переслідування української культури в Росії сприяло передачі матеріальних коштів і великій моральній підтримці з боку Наддніпрянської України українцям Галичини.

Для Долинщини це також був досить напружений та важкий період в її історії. Попри значні піднесення в культурі, освіті та розвитку української національної ідеї, владою суттєво гальмувався соціальний, релігійний та етнічний розвиток українців Галичини. Ці процеси не оминули і Долинського регіону, в котрому в цей період окрім шкільництва, розвивались як громадські рухи, так і почали функціонувати організації громадсько-політичного та культурно-освітнього характеру.

Таким чином, дослідження даної тематики покращить знання не лише щодо особливостей громадського та культурно-освітнього життя Долинщини в заданий період, але й зможе окреслити основні тенденції цієї діяльності на Галичині та визначити значення Долинистого регіону в цих процесах.

Стан наукової розробки. Різні аспекти громадської, просвітницької та культурно-освітньої діяльності українців Долинщини досліджували такі вчені як Ярич І, Матіїв І., Шкраб'юк П., Долішній Ю., Лозинський М., Кугутяк М., Ковалевська О., Грабовецький В., Галів М., Борис М., Андрухів І. та ряд інших дослідників. Так, наприклад відомий дослідник Долинщини Матіїв І., у своїй праці «Навчальні заклади, громадські організації та просвітянські товариства Долини» вагоме місце приділяє діячам таких організацій як товариство

«Просвіта», УТП, Українській жіночій семінарії, «Соколу» тощо. Дослідник пропонує розглядати діяльність українців Долинщини через ці організації, так як вони відігравали важливу роль в активізації культурно-освітнього та просвітницького руху на Долинщині в кінці XIX – на початку XX століття.

Заслуговує поваги праця Є. Балла «Автобіографія Пачовського», котра розглядаючи автобіографію Пачовського, виділяє його роль в розвитку шкільництва діяча у Долинському краї, в першу чергу завдяки відкриттю Гімназії ім. Шашкевича.

Об'єктом дослідження є особливості громадської та культурно-освітньої діяльності українців Долинщини, основні напрямки та форми цієї діяльності, а також можливості використання цієї тематики в навчанні історії в закладах загальної середньої освіти та краєзнавства.

Предметом дослідження є громадська і культурно-освітня діяльність українців Долинщини наприкінці XIX століття - 1919 р.

Метою роботи є розгляд і аналіз громадської і культурно-освітньої діяльності українців Долинщини наприкінці XIX століття - 1919 р., а також обґрунтувати шляхи інтеграції цієї теми у викладання історії в закладах загальної середньої освіти. Реалізація поставленої мети обумовлює необхідність вирішення наступних **завдань**:

- дослідити теоретичні аспекти громадської та культурно-освітньої діяльності українців Долинщини у 1890 -1900 роках;
- з'ясувати характерні особливості громадської діяльності вихідців Долинщини у 1900-1910 роки;
- охарактеризувати місце українців Долинщини у суспільно—політичному житті 1910 – 1919 років (ЗУНР);
- вивчити основні риси та етапи розвитку шкільництва на Долинщині наприкінці XIX століття - до 1919 року включно;
- проаналізувати методику використання матеріалів дослідження на уроках історії.

Методологічна основа дослідження покликана забезпечити комплексне дослідження громадської і культурно-освітньої діяльності українців Долинщини. Для вирішення поставлених завдань був проведений теоретичний аналіз наукової літератури та історичних джерел. Для

досягнення поставленої мети в роботі використовувалися загальнонаукові і специфічні методи дослідження. Для виявлення науково-теоретичних основ дослідження громадської та культурно-освітньої діяльності українців Долинщини використано історичний метод, науково-аналітичний метод та інші. Для опису основних рис та хронології розвитку шкільництва на Долинщині було використані методи аналізу і синтезу, історичних та хронологічних методи тощо. Для аналізу діяльності вихідців з Долинщини в кінці XIX – на початку XX століття застосовувались методи наукового узагальнення, методи дедукції та індукції тощо. Все дослідження здійснювалось на основі принципів об'єктивності та науковості.

Хронологічні межі дослідження сягають кінця XIX століття – до 1919 років включно. Нижня межа обумовлена активізацією просвітницько-освітнього руху на території Східної Галичини, внаслідок якого почали активно об'єднуватися різноманітні українські діячі навколо різних організацій, товариств, народних читальнь тощо на території Східної Галичини, в тому числі тогочасного Долинського повіту. Верхня хронологічна межа окреслена 1919 роком до проголошення Акту злуки. В цей період відбувся процес активізацій просвітницького та освітньо-культурного руху на території Східної Галичини, внаслідок якого почало зароджуватися українське шкільництво та українські просвітницькі та культурні товариства.

Наукова новизна полягає в тому, що автором зроблена спроба комплексно опрацювати і систематизувати доступний матеріал по громадській і культурно-освітній діяльності українців Долинщини наприкінці XIX століття – 1919р., на основі здобутого матеріалу здійснити аналіз методики використання результатів дослідження на уроках історії.

Практичне значення полягає в тому, що опрацьований і систематизований матеріал по громадській і культурно-освітній діяльності українців Долинщини наприкінці XIX століття – 1919 р. може бути використаний при підготовці до семінарських занять з історії України, історії вищої школи України, етнополітології, етноісторії, з методики викладання історії та проведенні шкільних курсів за вибором Історія рідного краю, тощо. Також цей

матеріал може бути використаний при проведенні гурткової роботи з краєзнавства, туризму у позашкільних і шкільних закладах освіти.

Структура дослідження. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг бакалаврської роботи - 60 сторінок, список використаних джерел містить 67 найменувань.

Розділ 1. Громадська і культурно-освітня діяльність українців

Долинщини у 1890 -1900 роки

Громадська та культурно-освітня діяльність українців Долинщини наприкінці XIX століття характеризується великою активністю поширення просвітництва на території краю. Так, вагомий внесок в цю діяльність здійснювали тогочасні українці – священнослужителі, котрі на місцях, як правило очолювали освітні та просвітительські центри, зокрема такі як відомі читальні товариства «Просвіти», котре стало вагомим чинником розвитку громадського та культурно-освітнього життя Долинського краю.

В 1867 році в Австро-Угорській імперії було ухвалено закон, за яким було дозволено утворення різноманітних громадських організацій та товариств. В той час головним ініціатором та пропагандистом утворення читальнь був Іван Наумович. В лютому 1871 року на зборах політичного товариства «Руська Рада» у Львові Іван Наумович звернувся до членів товариства з пропозицією оновлення Братства тверезості, шляхом заснування позичкових класів та читальнь в містах та селах[45,с.20].

Після чого такі читальні були створені і на Долинщині. Точного року їх створення невідомо, проте у 1884 році вони активно функціонували у Долині, Веліджі, Мізуні, Сваричеві, Князівському, Спасі, Ціневі тощо[45,с.23]. Цих читальнь було небагато, але були повіті, в яких їх взагалі не було на той час. Такі мали важливе значення та були однією з основних та найефективніших форм залучення українського населення Долинщини до громадсько-політичного та культурно-освітнього життя. Також, вони були осередком поширення освіченості та грамотності серед українців, підвищували українську національну свідомість протягом другої половини XIX – до першої половини XX століття[41,с.47].

8 грудня 1868 року у Львові було засновано культурно-освітнє товариство «Просвіта». Програму цього товариства було висвітлено у виступі Андрія Січинського, котрий зазначав: «Кожен народ, котрий хоче добитися самостійності, мусить в першу чергу піклуватися про те, аби нижчі верстви суспільства, тобто народні маси піднеслися до того рівня просвіти, на якому ця маса відчула себе частиною всенародного організму, відчула своє національне

достоїнство та пізнала потребу в існуванні нації, як відокремленої народної індивідуальності...бо ніхто інший, як народна маса є підставою всього...»[46,с.25].

На цьому засіданні новоствореного товариства були присутні 64 члени-засновники, корінні мешканці Львова та лише один не мешканець славнозвісного Львова о. Йосиф Заячківський - парох с. Лоп'янки Долинського повіту. В його пам'яті добре закарбувалися починання 1848 року, котрі нічим не закінчилися. Під впливом москвофілів на той час опинилися «Галицько-Руська Матиця», «Народний дім», а також Ставропігський інститут. Росія вже й почала фінансувати москвофільську газету «Слово»[41,с.48].

На зборах священик Заячківський виступив з емоційною промовою стосовно цих всіх процесів. Він був гаряче сприйнятий присутніми, його виступ почався із таких слів: « Засяяв славнозвісний 1848 рік і воскрес руський народ, на чолі з народом поставив себе духовний стан. Народ впізнай духовний стан за гідного поводитря та захисника, впізнали його і чужі. І піднялася на народ вража сила, а ми апостоли, злякалися тої ворожої бурі та відступили так далеко, що й народ вже втратив з очей нас, а ми його. Тож, на нашому місці, ви панове бажаєте стати та повести народ, повести далі справу просвіти там, де ми перестали. До вас же молоді браття, котрі тут присутні маю друге слово, скоріше просьбу, аби ви не пішли за старшими браттями та за їх прикладом та не зрадили свій народ ніколи...»[46,с.27].

Якщо у 1880 році товариство «Просвіта» мало лише чотири філії та близько 1,5 тис. членів, то на початок 1900 року в товаристві нараховувалось близько 13 тис. членів. У селах і містах активно відкривалися філії та читальні товариства, котрі ставали центром національного, культурного та громадського життя українців[45,с.30].

Слід підкреслити, що читальні «Просвіти» ставали все важливішим підрозділом у структурі товариства, зберігаючи при цьому автономність у поточній діяльності. Поява читальнь змінила структуру товариства на триступеневу. Таким чином змінилася і роль філій, котрі почали виконувати функції центрального утворення на території повітів, таким чином будучи

посередником між центральним відділом та читальнями. У книзі «Стрийщина» говориться про те, що «в 1884 році засновано читальню «Просвіти» і в Долині». Це скоріше була громадська читальня, а не читальня «Просвіти», оскільки згідно архівами остання була заснована значно пізніше[28,с.65].

У 1884 році в Долині відбулося віче, котре скликав в діл місцевого політичного товариства, очолюваного в Долині о. Йосифом Заячківським. Окрім нього були присутні такі відомі постаті як декан із Роздолу о. Лопатинський, вчитель з Веліджа І. Бурковський, о. декан Бобринський з Цінева, Л. Заклинський з Станіславова, І. Франко, О. Щуровський та інші[45,с.32]. На цих зборах було обговорено важливість розвитку освіти та культури в краї, та наголошено на утворенні та розбудові необхідних організацій чи їх філій, котрі могли б це забезпечити на місцях. Так, І. Франко наголосив на тому, щоб «Народна Рада» утворювала всюди свої філії, щоб інші просвітительські товариства всю свою енергію віддавали просвітою народу[45,с.33].

Так, проаналізувавши особливості діяльності українців Долинщини в кінці XIX століття – на початку XX століття, можна зазначити, що багато активісти громадсько-політичного та культурно-освітнього життя були дотичними до діяльності та функціонування товариства «Просвіта» та її читальнь в Долинському повіті. 6 березня 1892 року було відкрито одну з перших читальнь «Просвіти» в с. Поляниця в будинку селянина Флика. На цьому відкритті були присутні парох Тисова о. Іван Грабовецький, управитель державних лісів Іполіт Венргіновський, лісовий помічник Іван Мартинків. Головував на борах Грабовецький. До читальні записалися 41 особа, головою читальні став Яцинин Михайло (керівник громади, заходом якого це товариство з'явилося), його заступником став Барабан Данило, секретарем – Шмега Василь. Венргіновський Іполіт пожертвував на читальню 5 зол. Римських, а о. Іван Грабовецький пожертвував читальні 25 книжок[41,с.49].

15 травня 1892 року було засновано читальню в Тячеві, в хаті сільського мешканця Гірного Стефана, який виділив хату для читальні даром. До читальні тоді записалися 40 осіб. Головував на зборах Бірчак Іван, після його виступу відбулися формальні збори, на яких головою читальні було обрано сільського

пароха о. Івана Бірчака, його заступником став Диндин Василь, секретарем Павлишин Стефан, а касиром Матіїв Матій[45,с.65].

У квітні 1893 року читальню «Просвіти» було утворено і с. Витвиця за великої участі місцевого населення. З приближених сіл на збори прибули навіть двоє відомих долинських патріотів з Кальни – вїйт Червонюк з сином Миколою. З інтелігенції на заході були присутні о. декан Теофіл Горникевич з Гошева разом зі своєю дружиною, родина о. Івана Бірчака пароха з Підбережа, о. л. Гриневич з Чолган, Л. Білецький лісничий з Кальни, Парипа з Гошева, місцевий дідич Рапер, місцевий учитель О. Вишиморецький та місцевий парох Теофіл Горникевич. Збори відкрив місцевий парох, якого було обрано головою читальні, його заступником став дідич І. Рапер, а секретарем учитель Вишиморецький[28,с.66].

А вже у 1895 році під керівництвом греко-католицького священнослужителя та активного просвітителя Миколи Дерлиці було засновано читальню від товариства «Просвіта» у с. Гошів[45,с.46]. Цей період можна назвати початком в активній розбудові читальнь у Долинському повіті. Після цього читальні від «Просвіти» було утворені також в Ракові на Надії у 1896 році, в Лисовичах та Белейові у 1897 році, у Княжолуці, Велдіжу, Ольхівцях, Перегінську та Новоселиці у 1898 році. Внаслідок чого у липні 1899 року Грабовенський Іван, Кардаш Стефан, Місевич Василь, Вітвицький Стефан, Грицей Сетфан та інші громадські активісти тогочасної Долнщини звернулися до влади із клопотанням про утворення читальні товариства «Просвіта» і в м. Долині[28,с.67].

В Долинському повіті кількість читальнь поступово зростала, за рахунок чого читальні ставали важливим інструментом формування та впливу на суспільну думку українського населення краю. Також, в багатьох селах читальні виконували освітню функцію для населення, замінюючи школу. Але, крім свого першочергового призначення в підвищенні самосвідомості, освіченості та культурного рівня українців, читальні також виконували функції пошуку та виявленні серед сільського населення активних людей, здібних до інтелектуальної праці, з подальшим залученням їх до суспільно-політичного життя.

Так, станом на кінець XIX – початок XX століття просвітянський рух досить активно розгорнувся в Долинському повіті. В близько 24 селах активно функціонували читальні «Просвіти», 5 селах громадські читальні, а в с. Небилів існувала народна читальня[28,с.68]. Варто зазначити, що навіть у тих селах. Де не було читальнь, також проживали члени «Просвіти» та займалися громадською та культурно-освітньою діяльністю на місцях. Як приклад, житель с.Тяпче Долинського повіту Питлик Панько будучи членом сільського осередку проросійського товариства ім. М.Качковського, одночасно належав і до членів «Просвіти»[41,с.50].

Із активним розвитком та діяльністю читальнь на території Долинщини, виникла потреба у кращій їх координації та покращення їхньої роботи. Так, було вирішено утворити філію товариства, так як Львів був задалеко а роботу в читальнях потрібно було координувати та налагоджувати постійною.

У 1898 році священик, голова читальні «Просвіти» у Ракові Савин Теодорович, подав звернення до львівського відділу «Просвіти» із проханням заснування Долинської філії «Просвіти»[28,с.69]. У жовтні цього ж року він отримав листа-відповідь, а якому було передано статут товариства та подання цісарсько-королівського намісництва для перегляду та підпису засновників філії та списки членів товариства на Долинщині. Такий же лист отримав і о. Йосиф Лопатиснький, і о. Савин Теодорович[28с.70-71]. Так, на початку XX століття почався нелегкий шлях утворення філії товариства «Просвіти» на Долинщині.

Таким чином, помітним є те, що товариство «Просвіта» стало невід’ємним елементом культурно-освітнього життя Долинщин в заданий період. Говорячи про діяльність українців, котрі займалися своєю активною діяльністю в кінці XIX століття, пози цим товариством, слід відзначити Теодора Величковського - релігійного та громадського діяча Долинщини, сьогодні він є почесним громадянином м. Долина[28,с.54]. Народився він 6 квітня 1846 року в Долині. Певний час свого життя йому довелося пробути в с. Вишнів на Рогатинщині. Пізніше він одружився з Ольгою Шехуевич, В подружжя народилася три доньки, одна з них стала відомою українською художницею – Ірина Величковська-Шухевич[65,с.57].

Більше 30-ти років Теодор був священником при Церкві Різдва Персвтаої Богородиці в м. Долині. Під час свого служіння Богові, Теодорм активно займався громадською та політичною діяльністю в Долині. За його служіння була збудована нова мурована церква, яку освятив митрополит Андрей Шептицький у 1906 році. Теодор Величковський користувався високим авторитетом у місті і повіті. Він приділяв велику увагу просвітницькій і громадській роботі. Він був дияконом Долинського деканату. Саме він хрестив майбутнього кардинала Івана-Мирослава Любачівського та відомого громадського діяча, мецената Омеляна Антоновича, багатьох інших видатних долинян. Помер 8 червня 1932 року[65,с.58].

Наступним видатним діячем Долинщини 1890-х років можна назвати Івана Грабовецького – українського громадського діяча, військового отамана УГА (Української Галицької Армії), повітового військового коменданта Дрогобича[65,с.79]. Народився він 1875 року в с. Монастириське (тепер це частина території м.Косів). Згодом жити до Долини, де його батько Адам Грабовенський займав посаду начальника суду. У Долинському повіті Грабовецький почав активно займатися громадською діяльністю, був членом Української національно-демократичної партії та заступником посла до парламенту[65,с.80].

У 1903 році з ним познайомився Степан Шухевич, який працював разом із його батьком у суді і так написав про нього у своїх спогадах : Іван Грабовенський був дуже енергійний, рухливий, роботящий і запальний діяч. Завдяки його непосидющій вдачі, Долинський повіт і Долина стали тим, чим були, то є правдиво українською територією. Коли кацапські попи сиділи тихенько, наче миші по дірах, то було це тому, що боялися «Яся» Грабовенського. Він був неперебірливий, тож міг і вибити. Завдяки Грабовенському були в Долині читальні «Просвіти», мабуть, чи не по всіх передмістях. Навіть поляки його шанували і боялися. Щонеділі і свята пополудні товк собою по селах, наче Марко по пеклі[65,с.81].

У грудні 1918 року призначений повітовим військовим комендант Дрогобича. В своїй діяльності Габовецький активно займався пропагуванням

української національної ідеї. Прикладом цього є його наказ про переведення усіх вивісок і вказівників Дрогобицького повіту на українську мову. Також він був активним учасником придушенні Дрогобицького соціалістичного бунту[45,с.88].

Наступним діячем, котрий жив і працював на Долинщині в кінці ХІХ століття є Микола Дерлиця – український письменник, етнограф та священник УГКЦ. У 1896 році став парохом в с. Витвиця, а в 1921 році став парохом с. Тростянець Долинського деканату[65,с.90]. Під час свого служіння парохом, Микола Дерлиця був активним організатором громадських читальнь та кооперативів. Активно займався просвітительською та громадською діяльністю, опікуючись місцевою «Просвітою», товариствами «Сокіл» та «Відродження».

Миколі Дерлиці вдалося першому заснувати церковний хор на кілька голосів, за два роки до хору приєдналися 40 чоловіків. Через деякий час хор став мішаний, у хорі стали співати і жінки. Найважливішою справою для о. Дерлиці стало утворення читальні від товариства «Просвіта» на місцевості. Згодом при читальні отець Дерлиця заснував товариство «Відродження»[65,с.83]. Також він був ініціатором заснування Громадського дому в с. Витвиця.: «Наш витвицький Народний дім був першим серед усіх восьми сіл, що лежать на Лужанці та її притоках». Спорудження Громадського дому внесло нову потужну хвилю у можливості культурницької та просвітницької праці Долинського краю. Недільними та святковими днями, о. Дерлиця збирав мешканців села у читальні та ділився своїми знаннями: «Щоби не робив отець Дерлиця - все так чи інакше зводилося до двох начал – Бог і Україна». Отець не тільки займався великою культурницькою, просвітницькою і організаційною діяльністю. За спогадами сучасників, перед виборами до органів влади він не соромився і не лінувався вести безпосередню агітаційну діяльність за українських кандидатів[64,с.35].

Також, йому вдалося за власний кошт відкрити двокласну школу у Витвиці та утримувати її до початку Першої світової війни. З його ініціативи і при його моральній та матеріальній підтримці вихідці с. Витвиця Долинського повіту, серед яких П. Витвицький, П. Янишівський та В. Січко закінчили духовні семінарії. Також, за його підтримки а М. Селешку вдалося здобути освіту в Празькому університеті[47].

У 1890-х роках активно займався культурно-літературною діяльністю. Він писав оповідання, новели і нариси з життя селян, в яких докладно і правдиво відтворював той історичний період. Друкуватися ого праці почали з 1900 року[47]. Серед його робіт можна виділити наступні: етнографічний нарис «Селянські діти» 1898 року, збірка оповідань «Композитор» 1904 року, повість «Марта» 1928 року, «Воєнний дідич. Образок із світової війни» 1928 року, повість «В Млаках» 1930 року[64,с.36].

Рошкевич - Озаркевич Ольга Михайлівна – відома українська перекладачка, фольклористка, перше кохання Івана Франка. Народилася 11 лютого 1857, в с. Угорники Станиславівського повіту. У 1867 році її родина переїхала до Лолини Долинського повіту. Брат Ольги Ярослав навчався у Дрогобицькій гімназії, і завдяки йому вона познайомилася з Іваном Франком, який приїздив до Лолина, щоб допомогти в науці Ярославові. Іван Франко закохався в Ольгу вже під час перших відвідин Лолина 1874 року. Їхнє перше взаємне кохання тривало 10 років. Свідком взаємин була сестра Ольги — Михайлина, яка згадала про них у своїх спогадах[65,с.101].

Варто підкреслити, що Ольга Рашкевич завжди була здібною до науки, вона добре володіла німецькою та французькою мовами та активно займалася самоосвітою. Внаслідок чого Ольга успішно пройшла школу винятково обдарованого Івана Франка. Тривале безпосереднє спілкування з поетом мало величезний вплив на формування її світогляду. Закоханий Франко щедро ділився з нею своїми поглядами, довіряв потаємні думки, дбав про освіту. Постійно привозив до Лолина багато літератури.

14 вересня 1879 року Ольга Рошкевич взяла шлюб з випускником духовної семінарії Володимиром Озаркевичем, сином посла до віденського парламенту Івана Озаркевича, рідним братом письменниці Наталії Кобринської. Озаркевичі назавжди покинули Лолин і переїхали до Белелуї, родинного села Озаркевичів. Згодом о. Володимир Озаркевич змінював парафії, і родина мешкала в селах: Новоселиця, Скопівці, Сілець, Нижньому Березові. В Сільці Озаркевичі затрималися на 20 років — з 1887 по 1898 рік[65,с.103].

Ольга багато часу приділяла культурному житті тогочасної Галичини, цікавлячись львівськими і віденськими виданнями. Вона була активною учасницею «Товариства руських жінок», займалася перекладами з французької мови[41,с.52]. Ольга Рошкевич переймалася долею Франка і навіть після одруження з Озаркевичем вільно і часто листувалася з ним. До творчого доробку Ольги Озаркевич належать: зібрані весільні пісні й обряди в селі Лолин, опрацьовані Франком і опубліковані під назвою «*Obrzędy i pieśni weselne ludu ruskiego we wsi Lolinie, pow. Stryjskiego*» у «*Zbiór wiadomości do antropologii krajowej*», т. 10 1886 року і окремо; переклад повісті Еміля Золя «Довбня», котрий було видано у 1879 році року з передмовою Івана Франка, переклад твору Марії Софії Шварц «Сімнадцяті і двадцяти роковини», опублікованого в альманасі «Дністрянка» під псевдонімом «Надежда», виданий у 1876 році[65,с.167].

В ті часи активною громадською та культурно-освітньою діяльністю займався і Охримович Володимир Юрійович, уродженець Віледжу (нині с. Шевченкове) Долинського повіту[33,с.32]. Сьогодні він відомий як громадсько-політичний та культуно-світній діяч, учений, правник та журналіст. З 1899 року Охримович став дійсним членом НТШ (Наукового товариства ім. Шевченка) та головою Статистичної комісії товариства. Також він був членом-кореспондентом Петербурзької АН, професором права та деканам Правничого факультету Українською таємного університету у Львові[33,с.45].

Ще в студентських роках Охримович почав активно займатися науковою діяльністю, пишучи ряд праць з етнографії та звичаєвого права. Тоді він публікувався а таких журналах як «Народ» та «Житє і слово»[33,с.56]. У 90-х роках Володимир Охримович став ідеологом групи так званих «молодих радикалів», які вперше висунули постулат політичної самостійності України. Він став одним із засновників Української радикальної партії, один із та Української національно-демократичної партії. Через свою суспільну працю піддавався утискам від правлячих кіл (зазвичай поляків), тому йому довелося на початку 1903 року перебратися до Заліщиків, де він відкрив адвокатську канцелярію[33,с.38].

Охримович активно спілкувався з Соломією Крушельницькою, Василем Стефаником, Михайлом Павликом, Іваном Франком та з іншими представниками творчого прошарку українців, яких гуртувала ідея розвитку української спільноти. За свого життя Охримович написав велику кількість цінних праць з етнології, етнографії, статистики, мовознавства та антропоніміки, надрукованих в записках НТШ та інших наукових виданнях. У двох своїх статистичних розвідках довів, що території Галичини і Буковини є українськими. Помер Володимир Охримович 6 листопада 1931 року у Львові, де й похований на Личаківському кладовищі[33,с.233].

З поміж українців Долинщини активним культурним та громадським діячем, справжнім патріотом був і Іван Левинський – відомий український архітектор та меценат. Народився він 6 липні у Долині в 1851 році. З 1860-х мешкав і працював у Львові, де помер 4 липня 1919 року та похований на Личаківському цвинтарі[64,с.59]. Здобув Освіту Левинський у Технічній академії Львова (сьогодні це Львівська політехніка), де й залишився працювати. У 1881 році заснував у Львові архітектурно-будівельну фірму. Ця фірма а час своєї діяльності спорудила багато відомих будівель та церковних споруд. Так, у 1885 році його фірмою було споруджено корпус дитячого шпиталю св. Софії, також було відновлено костел св. Івана Хрестителя[45,с.98]. У 1889-1893 роках його фірма відновила костел Марії Сніжної, а 1895 році побудувала студентський гуртожиток. У 1896 році ним було продумовано Будинку праці на сучасній вул. Мечнікова у Львові, у 1897 році разом із К. Мокловським, Левинський побудував критий манеж із стадіоном для товариства «Сокіл», у 1900 році 1900 спорудив шпиталь св. Йосифа у Львові. І це далеко не весь перелік будівництв його фірми[65,с.69].

За час своєї діяльності він також співпрацював з такими культурно-просвітніми товариствами як «Просвіта» та «Сільський господар»[41,с.49]. Також він був членом ради Національного музею Львова. Був заступником голови Політехнічного товариства, Українського технічного товариства, Українського керамічного гуртка, Ліги промислової допомоги тощо. Левинським було ініційовано та створено Українське педагогічне товариство, будинок якого

він збудував за власні кошти. В кінці XIX століття він виступав організатором перших фабричних виставок Львов та Коломиї. 1892 і 1894 організував перші виставки фабричного промислу у Львові, був учасником світових виставок[65,с.69].

Отже, підсумувавши слід зазначити, що громадсько-політична та культурно-освітня діяльність українців Долинщини представлена великою кількістю виданих уродженців Долинщини, серед яких І. Грабовецький, І Левинський, М. Дерлиця, В. Охримович та інші. Багато з цих діячів були представниками як духовної інтелігенції, так і культурної та творчої. Так, як на цей етап припав активний розквіт товариства «Просвіти», котра виступила потужним рупором об'єднання українців, діяльність багатьох з цих діячів пов'язана із цим товариством.

Розділ 2. Особливості діяльності українців Долинщини на початку ХХ століття

2.1. Вихідці Долинщини у 1900-1910 роки

У першому десятилітті ХХ століття громадсько-політична та культурно-освітня діяльність українців Долинщини була зосереджена в популяризації національного патріотизму та розбудові освітньо-просвітницьких закладів, де українське населення могло б вільно себе почувати та здобувати освіту рідною мовою, вивчати власну культуру та традиції. Вагому роль в цьому процесі зіграли активісти Долинської філії товариства «Просвіта», учасники таких товариств як «Соколи» та «Січ» та інші українські діячі Долинщини.

15 серпня було проведено перші загальні збори філії «Просвіти» у Долині. В Зборах взяли участь близько 70 мешканців сільського населення, 20 міщан, 7 священиків та 5 академіків та вчителів. Делегат о. Теодор Богачевський на початку зібрання проголосив промову, а Євген Петрушевич – економічну доповідь. Іван Грабовський виголосив реферат про Селянську бурсу, після чого було вирішено відкрити її 11 вересня 1905 року. На той час в Долинському повіті вже існували читальні «Просвіти в таких населених пунктах, як Болехів, Витвиця, Долина, Личичині, Бубнище, Белеїв, Волоське Село, Гузіхв, Дуба, Надіїв, Новоселиця, Долішній, Сенечів, Трстянець, Церківна тощо. При читальнях налічувалося близько 1785 членів «Просвіти» по всьому повіту. Майже при всіх читальнях функціонували гуртки та крамниці[45,с.90].

На зборах відділ філії товариства «Просвіти» у Долині було затверджено в такому складі – голова – Іван Грабовецький, о. Микола Дерлиця – заступник голови, Іваськевич Микола – секретар філії, о. Лука Захаревич – касир, Матійців Стефан – контролер. Члени відділу: о. Михайло Клюк та Яць Процак. Заступники: Яким Будник, петро Мацевич, Володимир Сайко[28,с.59].

В 1906 році Долинська «Просвіта» почала опікуватися створення Селянської бурси, збираючи кошти на її створення та утримання. 6 серпня 1906 року канцелярія центрального відділу «Просвіти» передали на Долинщину 2400 кор., як позику на закупівля нерухомості. У 1906 році новостворена філія товариства в Долині викупила нерухомість у сім'ї Соколовських, в якому було

розміщено «Селянську бурсу», в якій проживали 17 хлопців та один рік діяла гімназія. Будинок бурси в Долині поділявся на дві частини, три кімнати були призначенні хлопцям, а дві – дівчатам. Також, в дворі були два будинки для господарства з крілікарнею та невеличкий город. У 1907 році головний відділ товариства схвально прийняв пропозицію долинської філії про створення в Гошеві кіоску, в якому поширювалася б література та періодичні видання товариства[41,с.49].

На Селянську бурсу від 1900 року активно збирали кошти Константин Парох Кольни, котрий на кожних зборах і чисельними листам до найвидатніших людей тогочасної Долинщини закликав створити Селянську бурсу. Сам він на цю справу зумів зібрати 200 корон[45,с.60]. Його підтримувала і інтелігенція, котра вважала, що в подібному закладі діти зможуть мати фахового вихователя та вчителя, котрий буде намагатися увесь час не допускати марнування батьківської праці учнями та вчитиме їх корисно використовувати свій час. Також, вони сподівалися, що так підвищиться рівень свідомості та освіченості дітей, що вони навчатимуться самостійності, товариської поваги та взаємодопомоги.

На той час Долина відставала від багатьох сіл повіту у своєму культурно-освітньому та національно-патріотичному розвитку. В першу чергу через те, що в місті не було жодного класу, де діти могли б вчитися української мови та українською мовою. В Долині тоді проживали люди різних національностей, а деякі представники українського населення з погордою відносились до всього українського, до української культури, мови, церкви, не поважали українських традицій та обрядів, принципово виписували лише польські періодичні видання. Також була частина неписемних українців. Саме тому створення бурси пройшло досить важкий шлях від початку 1900-х до 1906 року, коли її було створено за підтримки долинської «Просвіти».

Вагомий внесок в тогочасну розбудову освітнього та культурно-просвітницького життя внесло і Українське педагогічне товариство (з 1881 по 1906 – Руське товариство педагогічне)[41,с.50], на базі якого збиралися відомі просвітителя та педагоги Галичини. В основному товариство займалося матеріальними справами вчительської справи та навчальними закладами краю,

включаючи активно жіноцтво у вихованні свідомої української нації. Метою створення товариства було вирішення різного характеру освітніх проблем українського населення та надання матеріальної та моральної підтримки студентам та учням, котрі цього потребують. Товариство, окрім цього займалося видавничою діяльністю, зокрема видачею різних календарів, брошур, видавало дитячу літературу, науково-популярну літературу, різні читалки та шкільні підручники та журнал «Дзвіночок» (з 1890-го по 1914 роки)[41,с.51].

Також, члени товариства організовували приватне шкільництво, приділяючи достатню увагу професійним справам учительства. Аж до 1905 року. Коли вони заснували товариство під назвою «Взаїмна поміч українського вчительства», котре пізніше видавало періодичне видання «Учитель». РТП активно боролось за українську школу та освіту українською мовою, через складання низку звернень, петицій та скарг до влади та до зацікавлених шкільними справами активних українців[44,с.67].

Так, в грудні 1911 року Іваном Грабовецьким, Михайлом Яримовичем, о Михайлом Ладом та іншими було складено клопотання до цісарсько-королівського намісництва про створення філіалу товариства в Долині. Новостворене товариство бачило своїм завданням піклування про вирішення проблем серед українського населення, котрі стосуються заснування та діяльності народних шкіл та підтримки україномовного навчання. Головою долинської філії товариства був М. Яримович, а секретарем – В. Мазуркевич[45,с.53].

На той час активну участь у просвітянському русі брали учать дружини священнослужителів Долинщини – Йосифа Лопатинського, Михайла Лади, Теодора Величковського та інших. Долинські жінки мали на меті долучитися до активного громадсько-політичного життя краю та різних просвітительських заходів та подій. Ці жінки не хотіли стояти осторонь всеукраїнського жіночого руху та ігнорувати праці великої письменниці та першої жінки, котра відкрито почала боротися за права української жінки Кобринської Наталії, котра проживала на той час в Болехові[41,с.52].

Саме завдяки Наталії Кобринській українське жіноцтво почало замислюватися над своїм становищем у суспільстві та становищем свого народу

загалом та брати активну участь в громадському житті українських земель. В 1901 році завдяки зусиллям Наталії було при читальні товариства «Просвіта» в Долині було створено жіночу секцію для читання. Першою головою цієї секції стала Неоніла Леонтович[28,с.88]. Активно співпрацювала з жіночою секцією читальні Грабовецька Марія та Лопатинська Ольга. У вересні 1909 року просвітянські громадські активістки, котрі активно боролися за права жінок в Долині, серед яких були і Грабовецька Марія, Кардаш Анна, Андрушко Марія, Левицька Розалія, Грицей Катерина, Рожнятовська Йоанна, Юркевич Тереза, Леотнови Олена, Майхрович Марія, Винник Анна та інші, заснували окрему жіночу читальню при читальні «Просвіти» в Долині. Ця жіноча читальня була єдиним жіночим осередком товариства[41,с.52].

На базі цієї читальні активістки жіночого руху, проводили регулярні збірки між громадянами краю для захисту сиріт, влаштовували задля цього різні заходами та імпрези. Влітку вони влаштовували так звані фестини, з метою здобуття фондів та піднесення громадсько-суспільного рівня населення[41,с.52]. Також, членкині жіночої читальні товариства «Просвіта» активно займалися благодійною діяльністю, допомагали та утримували деякі навальні заклади повіту, опікувалися бідним населенням та студентами, активно допомагали сиротам, людям з інвалідністю та пенсіонерам тощо.

17 грудня 1907 року відбулися загальні збори філії товариства «Просвіти» в Долині. Збори відкривав Іван Грабовецький, який як голова філії прозвітувався про її діяльність. В своїй промові Грабовецький зазначив, що діяльність філії в поточному році була зосереджена на «заснуванні товариств тренувальних та гімнастичних та сторожки огневої «Січ»[28,с.45]. Читальня у Новоселиці провадила роботу по заснуванню позичкової каси, а на Підлівчу біля Долини засновано крамницю». Після цього делегат львівського товариства «Просвіта» у Львові О. Гарасевич виступив з економічним рефератом про потреби організації селян та заснування спілок поміж сільського населення.

17 грудня 1907 року відбулися вибори нового відділу Просвіти в Долині, до якого ввійшли: Іван Грабовецький як голова відділу, Паньків Олекса секретарем, Леонтовичева Олена косиром, о. Лука Захаряевич заступником, о. Теофіл

Горникевич контролером. Членами відділу стали Кардаш Степан та Матійців Прокіп. При розгляді останнього питання щодо економічного реферату виникла палка дискусія між учасниками зборів[28,с.77]. Внаслідок чого товариством було вирішено ухвалити такі пропозиції: 1. В потребі відкриття акційного краєвого товариства, котре займалося б експортом худоби та до котрого почин мало б дати товариство «Просвіта» у Львові. 2. В потребі відкриття так званого хлопського банку з легкими кредитами для українського населення, особливо для хліборобів, про що остання повинні усилено добиватися від парламентарів, щоби уряд на відкриття цього банку виділив гроші, відповідно до податкової спроможності та українського населення в державі. 3. В потребі встановлення на всіх ярмарках та торгових точках ваги для зваження живого товару. В кіні зборів Грабовський подякував львівській «Просвіті» за прислані знаряддя праця та закликав учасників до пошуку нових членів товариства[41,с.52].

У 1908 році в долинській філії «Просвіти» почали виникати проблеми з фінансуванням філії. Так, в грудні 1908 року долинська філії зверталась до львівської з порханням про надання безпроцентної допомоги. Головний відділ відмовив через значні недобори фонду товариства. В 1910 році створювалась філія товариства в Болехові, проте вона відмовилась підпорядковуватися Долинській[28,с.99].

Станом на 1 січня 1910 року від часу заснування філії відбулися чотири звичайні та одні незвичайні збори. У Долинському повіті було зареєстровано 19 читальнь «Просвіти» на 34 громадах. З доповідними промовами по селах їздив Іван Грабовецький як очільник відділу в Долині. Люстраційних читальнь не проводилось через брак коштів у фонді[41,с.49].

Також, відомим культурно-освітнім та громадсько-політичним діячем Долинщини початку ХХ століття є Пачовський Михайло – український письменник, просвітитель, педагог, композитор та фольклорист, засновник та директор української приватної гімназії ім. Маркіяна Шашкевича в Долині[30]. Народився Михайло у 1861 році в с. Добростани Яворівського району Львівської області. У 1887 році закінчив Віденський університету, там же ним було

захищено докторську дисертацію. Свою педагогічну кар'єру він розпочав із учителювання у Львові, а потім в Коломиї[8,с.13].

В своїй науково-дослідницькій діяльності, він активно займався дослідженням українського фольклору та написанням студій з етнографії, вивчав українську мову та літературу. В свої молоді роки йому вдалося зібрати ці дані з Долинщині, Стрийщині та Коломийщині, а здобутий матеріал зібрати у фольклористичне дослідження, видане у 1892 році під назвою «Про вплив християнства на усну словесність русинів». В цій праці ним було розглянуто і особливості становища та традицій українського населення Долинського краю[30].

Як вже зазначалося, Пачовський був першим засновником та першим директором першої приватної гімназії ім. М. Шашкевича[8,с.20]. Ця гімназія мала вагоме значення для Долини в національно-культурному вихованні майбутніх поколінь Долинщини, вона була першим навчальним закладом Долинщини, в якому діти могли здобувати освіту на рідній українській мові. За невеличкий час, гімназія окрім свого основного завдання навчання дітей, почала використовувати національні традиції та символи під час навчання, незважаючи на перешкоджання польською владою. Також гімназія стала активним осередком пропагування української мови та культури, пропонувала українську ідею. Маючи великий вплив на тогочасну молодь, гімназія всіляко виховувала в українських дітях національно-патріотичний дух, добре загартовуючи молоде покоління в умовах панування польської держави[30].

В кінці XIX – на початку XX століття на території Галичини активізувався рух створення руханково-пожежних товариств, котрі мали назву «Січ» та «Соколів». При цих товариствах молоді люди могли активно долучатися до привчання відваги та дисципліни, також в них вивчалася військова справа. За досить короткий термін на території Галичини було засновано більше 1000 осередків товариства «Січ» та біля 900 осередків товариства «Сколот»[28,с.70].

Не оминув цей процес і Долинського повіту. 4 серпня 1903 року за участі Івана Грабовецького (кошового), Михайла Штеня (писара), Миколи Ліскевича, Йосифа Майхровича, Михайла Бойдуника, Теодора Хоптяка, Василя Штеня та

Миколи Филипчака було створено «Товариство огневої сторожі та гімнастичності «Січ», котре 12 вересня 1903 року було офіційно зареєстровано у Галицькому намісництві[28,с.92].

Після цього товариство почало засновувати філії і в інших населених пунктах Долинщини, зокрема у 1906 році в Перегінську, в 1907 році в Лолині, Новоселиці, Надіїві, Суходолі, Сенечеві тощо, у 1908 році – у Мізуні, Ракові, Рахині, Старому, Рожнятові, Спасі, Сваричеві, Тростянці тощо. Станом на вересень 1908 році в Долинському повіті існувало вже 16 осередків товариства «Січ», котрі сумарно об'єднували 764 учасники товариства[28,с.73]. Кількість філій та учасників товариства все з роками наростала. Так, наприклад в Долині нараховувалось близько 60 членів товариства, в Новоселиці – 71 член, в Суходолі – 80, в Надіїві – 130 і тд. В зв'язку із цим тогочасний староста, занепокоєний таким зростанням кількості філій товариства та його членів, з явними національно-патріотичними настроями, у 1908 році звернувся до президії центрального комітету Галицького намісництва у Львові, повідомляючи про стан та стрімкий розвиток січових товариств на Долинщині[28,с.77].

Товариство «Січ» вже по своїй назві зрозуміло, що найменувало своїх старшин в козацьких традиціях (отаман, кошовий, осавул та хоружний).Також в товаристві багато уваги приділяли козацьким пісням, козацькій символіці та звичаям. Долинська філія товариства «Січ» активно співпрацювала з сільськими осередками. Члени сільських осередків також налагоджували комунікацію між собою, співпрацювали та допомагали один одному, створюючи сільські рятувальні формації, ділячись власним досвідом та знаннями[28,с.78].

Як вже зазначалося, в «Січі» панував вільний козацький дух, що негативно сприймалося польською владою. Про діяльність товариства долинська влада повідомляла в червні 1908 року таким чином: «товариства здійснюють свою діяльність в негативному світлі, що не є відповідним до мети, вказаній в статуті». Як дока цього, на членів товариства доносили жандарми повітової команди[44,с.20]. Внаслідок чого 1 січня 1908 року Долинський староста постановив про заборону членам товариства «Січ» носити стрічки, також вони не допускалися до участі в парафіяльних справах. Також, здійснювалися покарання

проти тих, хто по при заборону вдягав синьо-жовті стрічки. Також, було заборонено всілякі види промов в стилі революційних здвигів («Соколам» не ставилися такі обмеження). Товариству дозволили проголосити лише дві промови: від «Сокола-Батька» та від устроюючого комітету у Львові, як в центральній організації товариства[28,с.81].

Порівнюючи становище товариство «Сокіл», із «Січею», можна помітити, що перше товариство не було досить популярним на Долинських землях, так як з самих початків створення філій товариства здійснювалося здебільшого на території Східної Галичини. Проте на початку ХХ століття на території Долини вдалося організувати створення осередків товариства «Сокіл». В 1903 році Іван Грабовецький відправив звернення до «Сокола» у Львові з проханням створення такого ж товариства в Долинському повіті[11,с.239]. Лист підписали Іван Грабовецький, Іван Винник, Іван Бойдуник, Михайло Штень, Йосиф Винник, Микола Лемеха, Микола Бойдуник, Микола Антонович та інші. З невідомих причин «Сокіл» в Долині не вдалося зареєструвати. Під кінець 1905 року на території Долинського повіту було зареєстровано 5 філій пожежного «Сокола». В самій Долині філію вдалося створити лише у 1910 році[28,с.75].

В своїй діяльності Долинська філія товариства «Сокіл» використовувала здебільшого українську національну символіку – синьо-жовтий прапор, тризуб та гімн «Ще не вмерла України...» в поєднанні з власною соколівською символікою - гімн «Соколи, Соколи ставайте в ряди», власні нашивки та відзнаки, однострої та іншу атрибутику, котру польська влада не сприймала. Членами правління долинського «Соколу» були Івасюк Микола – голова правління, о. Лада Михайло – заступник голови, Здерковський Василь – скарбник, Кирчів Роман – справник. Також до ради правління входили Антонович Іван, Мельничук Михайло, Чеховський Гриць[28,с.76].

Польська влада різноманітними способами намагалася заважати та перешкоджати роботі осередків «Сокола». Часто не було коштів на придбання атрибуції, не завжди вистачало необхідного досвіду від самих керівників осередків, через що іноді осередки існували лише на папері. Метою запобігання цьому явищу, члени долинської філії всіляко налагоджували роботу осередків на

місцях. Як приклад можна навести с. Новоселиця, в якому завдяки долинському керівництві було відновлено роботу осередку товариства[16,с.32].

В своїй діяльності, окрім тіло виховних занять, члени товариства активно долучалися до мистецтва, до співу, музики та аматорського театру. Члени товариства багато уваги приділяли вивченню українських народних пісень та стрілецьких пісень, вчилися з повагою ставитися як до старшого, так і підліткового покоління. Про «соколів» йшла гучна слава по всьому краю, як і по всій Галичині. Їхня діяльність спонукала молоде покоління до зацікавлення національним та пробудження патріотичних починань.

Отже, як висновок, слід зазначити, що громадська, культурна та освітньо-просвітительська діяльність українців Долинщини у 1900-1910 роках була спрямована на поширення національно-патріотичних ідей. Також, важливою проблемою краю стало питання освіти молоді, а саме української освіти, рідною мовою. Характерною особливістю цього періоду стало виникнення жіночого руху, котрий тоді почав поширюватися усією Галичиною. Також, заслуговують уваги нові патріотичні вишкільні товариства такі як «Сокіл» та «Січ», діяльність котрих активно проводилась і на Долинщині.

2.2. Українці Долинщини у суспільно—політичному житті 1910 – 1919 років (ЗУНР)

У 1910-1919 роки громадсько-політичне життя краю розвивалося досить важко, в Першу чергу це було пов'язано із подіями Першої світової війни та її наслідками. По при це українці Долинщини продовжували свою активну громадську, просвітницьку та культурно-освітню діяльність долучаючись до різного роду просвітницьких та громадських організацій та товариств.

Як вже зазначалося на початку 1910-х років діяльність філії «Просвіти» в Долині почала ставати менш активною, в першу чергу через проблеми із фінансуванням. Станом на 1 грудня 1910 року від часу заснування філії в загальному було проведено одні надзвичайні та чотири звичайні збори. В Долинському повіті було зафіксовано 18 читальнь товариства на території 34-х громад. З доповідями по громадах їздив голова філії Грабовецький Іван. Люстрації читальнь перестали проводитись через брак фінансування[45,с.67].

Через важке фінансову становище, у філії з'явилися борги за будинок, в якому було створено Сільську бурсу . В зв'язку із цим 20 серпня 1911 року вирішили провести загальні збори товариства, на яких члени філії вирішили все ж не продавати будинок, в котрому розміщувався навчальний заклад, оскільки в такому випадку він би перестав існувати взагалі[44,с.30].

Таким чином, в цей період відбувся суттєвий економічний, адміністративний, просвітницький та організаційний занепад долинської філії товариства «Просвіта». З заявлених 18-19 читальнь, реально працювали лише 2, інші існували лише на папері. На населення повіту в майже 40 тис. громадян, філія мала всього лиш 64 члени, проте і ця кількість почала йти на спад. Траплялося коли колишні члені філії, котрих було виключено через несплату членських внесків, не повертали товариству книг до читальнь. Жоден з тодішніх членів філії не люстрував читальні, крім Грабовецького, якому в останній час вдалося зілюструвати 5 читальнь[45,с.68].

12 грудня 1911 року Грабовецький І. спільно із Стефанишиним М. вирішили звернутися до головного відділу товариства «Просвіта» для інформування про скрутне становище товариства на Долинщині. Так, було

скликано надзвичайні збори філії на 1 січня 1912 року, котрі розглядалися як останній шанс порятунку товариства. На зборах головував Грабовецький. При розгляді важливого питання про те, якою має бути подальша діяльність товариства, селянин Паньків вніс свою пропозицію щодо того, що філія має складатися в першу чергу з людей ідейних, готових до праці, котрі самі зголосяться на членство в товаристві[41,с.52]. Також, було зазначено що читальні товариства мають стати осередком просвіти та діяльності, незалежно від статті. В червні відбулися чергові збори філії, делегат з головного відділу товариства у Львові Карпак Степан здійснив люстрацію долинської філії, внаслідок чого було змінено склад керівництва. Головою долинської філії став о. Микола Білецький, парох з Пицикова, його заступником було обрано Коляджин Євгена, секретарем – Миколу Антоновича[45,с.70].

У 1911- 1912 роки філія розвивалась досить слабо, проте вибраний на загальних зборах новий голова Омелян Левицький почав активізувати філію. Омелян Левицький сам бу родом з Коломиї. За фахом був правником, спершу працював у Турці, згодом переїхав до Долини і тут працював юристом. Також він був членом Української Національно-Демократичної Партії, входив до керівного органу організації — Народного Комітету[56,с.135].

Члени філії намагались різними способами вирішувати питання фінансового та господарського характеру. В березні Омелян Левицький спільно і своїм заступником Мельничуком відправили лист до головного відділу товариства із ти, що суму членських внесків у філію неможливо збільшити, так як нікому їх буде вносити. Потім філія зверталась неодноразово до головного відділу у Львову щодо фінансової допомоги для функціонування товариства, проте в кожній прохані їм відмовляли[41,с.52].

22 листопада 1913 року Левицький та Мельничук повідомили головний відділ про майбутня загальні збори Долинської філії товариства «Просвіта». Проведення котрих було заплановано на 8 грудня 1913 року, в день святкування заснування товариства. В своєму повідомленні вони зазначили про відставку керівництва та про необхідність відправки делегата на збори для обрання нового керівництва. Вони також звернулись «До всіх читалень долинської філії

«просвіти» і до всіх членів Товариства» з «обіжником», в якому повідомляли про загальні збори та ситуацію, котра склалась. Цей «Обіжник» також було надіслано до Львова[45,с.69].

Головний відділ вирішив, що справа пішла з під контролю та звернувся до судді з Болехова Степана Масляка, котрий був головою болехівської філії «Просвіти». Вони попросили, щоб той був делегатом на борах долинської філії. Таким чином, 8 грудня 1913 року, коли інші філії святкували 45-ту річницю від заснування товариства, збори в долинській філії провалились. Долинська філія перестала існувати. Події Першої світової війни призвели до занепаду більшості читальень в регіоні. Прихід окупаційних військ спричинив масові пограбування та руйнацію майна, котре належало читальням[45,с.69-70].

Слід зазначити, що долинська філія товариства «Просвіта» відігравала важливу роль в просвітницькому та культурному житті українців Долинщини. Завдяки функціонуванню філії, на території Долинського повіту було засновано низку читалень «Просвіти», осередків таких товариств як «Сокіл», «Січ», УПТ, «Сільський господар» тощо.

Активна просвітницька робота членів товариства в селах сприяла тому, що українці навіть найдаальших сіл починали цікавитися освітою, наукою та громадським життям краю. Важливими культурними осередками виступали читальні, в котрих у вихідні дні збиралися люди та святкували релігійних свят, влаштовували різного роду забави та селянські хори, аматорські театри тощо.

Також, активною діячкою жіночої читальні товариства «Просвіта» була долинська вчителька Дучимінська Ольга, котра також було головою Червоного Хреста на Долинщині. З її допомогою організовувався збір та постачання різних гуманітарних вантажів на фронт під час Першої світової війни для Січових Стрільців. Наступною активно просвітянкою тих часів можна назвати Крисько Ольгу, котра, було однією із засновниць «Українського жіночого допомогового комітету УСС» (головою комітету була Ольга Ціпановська). В цьому комітеті працювала і Грабовська Марія - дружина Грабовського Івана[45,с.71].

Головним тодішнім обов'язком жіночого крила була підтримка молоді, котра вирушала на фронт. Також, жінки влаштовували добровольцям «Спільні

освячення». Також, в період війни існувала ще одна організація «Допомога стрільцям» - чергова жіноча організація, котра займалася забезпеченням медикаментами українських бійців. Долинські жінки активно допомагали цій організації[28,с.54].

Із початком Першої світової війни понад 100 тис. Галичан були мобілізовані у дальні частини, ближче до італійського фронту. Серед вояків австрійського війська були і українці Долинщини, зокрема такі як Горбовий Володимир (1899 – 1984 років народження), уродженець с. Оболоня, котрий скінчивши старшинську школу, служив у чині підхоружного, стрілець Бойдуник Осип (1895 - 1966 років народження), Бекеш Федір (1895 – 1937 років народження) тощо. В свою чергу, в Стрийську сотню Українських Січових Стрільців було сформовано адвокатом з Долини, членом УДП Левицьким Омеляном[28,с.124].

До долинського краю російські окупаційні війська зайшли 8 вересня 1914 року. Так, Долина опинилась на своєрідному роздоріжжі з трьох напрямків, коли у місті перебувала російська армія, за містом на одному з напрямків був їхній пост, а інші під'їзди до Долини контролювалися Українськими Січовими Стрільцями, котрі воювали в складі австрійських військ[2,с.135].

Нова окупаційна влада почала активний процес розформовування всіх українських установ, громадсько-політичних та культурно-просвітницьких організацій. Почалася тотальна русифікація Долинщини. Розпочалися пошуки та переслідування активної проукраїнської інтелігенції, зокрема таких українців Долинщини як І. Левинського, Є. Озаркевича, В. Охримовича та інших.

Про громадську та культурно-просвітницьку діяльність І. Левинського та В. Охримовича зазначалося в попередньому підрозділі. Тому. Детальніше можна розглянути постать Долинщини Євгена Озаркевича, барата феміністки Кобринської Наталі. Народився він в травні 186 року, в с. Белелуя, зростав у Болехові, в будинку, котрий сучасники називають «руськими Атенами». Здобував освіту діяч в Чернівецькій гімназії та Академічній гімназії у Львові[54,с.65].

Озаркевич вступив на медичний факультет Віденського університету у 1879 році. Також, тоді він очолював товариство українських студентів «Січ». 1888 року склав докторат та 3 роки відпрацював у лікарнях Відня. З 1891 по 1893 роки був керівником шпиталю у Вишеграді (Моравія). Після 1893 року переїхав жити до Стрия (Львівська область), де довгий час працював приватним лікарем. Під час цього він активно займався громадсько-просвітницьким життям: йому вдалося згуртувати українців міста в «Міщанську бесіду», також він докладав зусиль до активізації місцевого осередку товариства «Просвіти». З 1894 року працював повітовим лікарем у Рожнятові[65,с.178].

Під час свого життя Озаркевич багато уваги приділяв просвітницькій діяльності в медичній сфері. Так, за редакцією Озаркевича видавництвом Наукового товариства ім. Шевченка було опубліковано 5 випусків «Лікарського збірника». В цей час він збирав матеріали для першого в історії українського словника з медичної термінології. В 1903 році він, переїхавши до Львова, зміг заснувати «Народну лічницю» у Львові. За ідеєю творця «Народні лічниця» мала би стати центром медичної науки в Галичині, а в подальшому – основою для медичного факультету Львівського українського університету. В 1910-му році Озаркевич став керівником «Руського лікарського товариства», яке навколо себе гуртувало лікарів Буковини та Галичин. В 1912 році почав виходити журнал «Руського лікарського товариства», під назвою «Здоров'я» за його редакцією[65,с.179].

Під час свого життя Озаркевич був членом низки громадських та політичних організацій як на території України, так і закордоном. З 1908 по 1909 року був заступником голови товариства «Просвіта», був членом УНДП (Української національно-демократичної партії), учасником видавничої спілки «Діло», дирекції страхового товариства «Дністер», надзірної ради «Народної гостинниці», управи Ставропігійського інституту[64,с.36]. У 1914 році він став членом Найвищої Ради здоров'я у Відні, а у 1915 році очолив шпиталь для біженців у Вольсфберзі (Каринтія). Сьогодні Озаркевича називають організатором української лікарняної справи[65,с.180].

В заданий період на Долинщині також функціонувало товариство «Українська бурса ім. Тараса Шевченка». 24 червня 1914 року о. Михайло Лада спільно з Михайлом Мельничуком, Стефанією Коляджин, Романом Бачинським, Михайлом Яримовичем, Володимиром Гайвовановичем та іншими заснувати дане товариство. Метою товариства була допомога вбогій українській молоді, котра вчилася в публічних чи приватних школах Долини, надаючи їй житло, їжу, національно-патріотичне та релігійне виховання[45,с.71].

Членами товариства могли бути особи української національної приналежності та високоморальні люди. Кожного року відділ оголошував про вступний конкурс для прийняття вихованців до бурси. Приватисти також мали ще додавати «свідоцтво моральності». До бурси приймали учнів лише середньої школи, в окремих випадках – учнів народних шкіл.

У 1914-1915 роках місто було під окупацією російських військ, проте було звільнено Січовими Стрільцями. У 1917 році знову виникла загроза окупації Долинщини, проте вона все ж минулася. Протягом 1916-1917 років в Києві проводилась реєстрація Легіонів Січових Стрільців. Так, в книзі обліку і куреня Легіону УСС та Поіменному списку бійців 1-го відділу полку УСС, датованому 1 червня 1916 року було знайдено 16 прізвищ уродженців Долинщини, зокрема Болахівський Август та стрілець Малькович Іван[28,с.113].

19 жовтня 1918 року оголошена «Проклямація Української Національної Ради» про створення Української держави в українських етнічних землях Австро-Угорщини. 13 листопада 1918 року Українською Національною Радою було сформовано основні Конституційні положення новоствореної держави, котрі дістали назву «Тимчасовий основний закон про державну самостійність українських земель бувшої австро-угорської монархії». Новостворена держава отримала назву нова «Західна Українська Народна Республіка»[.]. Територіально ЗУНР охопила Буковину, Закарпаття та Східну Галичину, в тому числі і Долинщину. ЗУНР охоплювала територію заселену українцями: Східну Галичину, Буковину й Закарпаття[28,с.118].

В Долині українська влада остаточно була встановлена у листопаді 1918 року. Представниками державної влади в Долині стали поручник Щираба, чотарі

Стислович та Гладій, о. Микола Притуляк. Старостою було обраного відомого українського громадсько-політичного діяча адвоката Северина Даниловича. Народився Северина Данилович 5 жовтня 1860-го року в с. Петрів Тлумацького повіту. У 1879 році скінчив Станиславівську цісарсько-королівську гімназію, після чого в 1885 році закінчив правничий факультет Львівського університету, у 1892 році захистив докторантуру[63,с.11].

Данилович став відомим тим, що заснував селянську Українську радикальну партію. А в 1885 році був одним із засновників коломийського об'єднання промисловців під назвою «Гуцульська спілка». Більшість свого життя працював адвокатом в різних містах України. В студентські роки, разом з Іваном Франком долучався до випуску газети «Світ», журналів «Хлібороб» та «Народ»[63,с.127].

При приході української влади в Долинський край, встановлювалися осередки законодавчої, виконавчої та судової гілки влади. Інтереси Долинщини в найвищому законодавчому органі захищав Михайло Пачовський.

Слід зазначити, що Пачовський в Долині проживав останній період свого життя, будучи активним членом просвітницького та громадсько-політичного життя. Також, він був одним із членів-засновників «Гімнастично-спортивного товариства «Сокіл». Це товариство внесло багато у національно-патріотичне виховання молоді та в збереження української духовної спадщини. Активно відстоювало та захищало українську історію, мову та культуру[30].

Повітова влада Долинщини була представлена Грицею Михайлом, бурмістром був Пачовський Михайло. Виконавчу гілку влади очолювали Коростецький, Попович та Вінюк. В умовах українсько-польської війни, створювались військові суди. Варто підкреслити, що Антонович Микола, батько відомого долинського мецената та громадського діяча Антоновича Омеляна, був працівником ЗУНР під час існування ЗУНР та був заступником комісара від української влади[38,с.85].

За час панування української влади в Долині функціонували шестикласні школи, де викладання здійснювалось на польській мові із поділом на 8 секцій викладання для хлопців та дівчат у кожній, також існувала чотирикласна мішана

школа, в якій навчання відбувалось українською мовою і 2 однокласні школи із німецькою мовою викладання.

«Обміжником до всіх управ народних шкіл Долинського повіту» надавалися чіткі вказівки Державного секретаріату освіти і віросповідання для усіх існуючих різновидностей шкіл щодо перерозподілі кількості годин у викладанні української мови, історії та географії та ряду інших предметів. Інспектором шкіл Долинського повіту з лютого 1918 року був Савицький Йосип. Саме з його подання від 29 січня 1919 року зазначалося, що на території Долини існувало на той час 97 шкіл. Серед яких п'ять на околицях м. Долина, дві – в м. Долина[44,с.56].

Не останню роль в розвитку освітницької діяльності в цей час займала долинська філія УПТ (Українського педагогічного товариства), котре також співпрацювало із гімназією ім. Шашкевича, Сільською бурсою та товариством Української бурси ім. Шевченка. Головою філії педагогічного товариства був о. Теофіл Горникевич, секретарем о. Михайло Лада. Завдяки їм у 1917 році було відкрито 3 та 4 класи народної школи в Долині. А в вересні 1919 року відкрито гімназію на 1-7 класи, учительську семінарію та чотирикласну приватну українську школу[44,с.57].

Отже, як висновок слід зазначити, що попри негативні впливи Першої світової війни на культурно-просвітницький розвиток краю, існування ЗУНР позитивно вплинуло на розвиток освіти та громадсько-політичного життя Долини. Це сприяло відновленню різного роду організацій та товариств, в тому числі і активному розвитку шкільництва на тогочасній території Долинського повіту.

Розділ 3. Розвиток шкільництва на Долинщині наприкінці XIX століття - 1919 р.

21 грудня 1867 року Австрія прийняла нову конституцію, яка проголошувала рівноправність всіх народів. Відбулися певні зміни у розвитку шкільництва у Західній Україні. Окремими законами школа визнавалася незалежною від церкви і вводилося право визнавати мову навчання у приватних закладах їхніми власниками, а в державних – місцевим органом влади (гміною). У народних школах, де були діти і поляків і українців, мова, на якій не проводилось навчання, стала обов'язковим предметом вивчення. Обов'язковою з третього класу залишалася і німецька мова. Згідно конституції на церкву і релігійні громади покладено тільки навчання релігії.

1867 року галицький сейм прийняв закон про створення крайової шкільної ради, яка відіграла важливу роль у розвитку шкільництва. Рада займалася адміністративним управлінням школами, представляла до затвердження шкільних інспекторів, призначала директорів і вчителів шкіл, розробляла навчальні плани, видавала підручники тощо. Австро-Угорська імперія владу в Галичині віддала полякам, ті почали проводити антиукраїнську політику у шкільництві, зокрема, змінювати українську мову навчання на польську[28,с.143].

Станом на 1869 рік у Долинському повіті існувало 59 народних шкіл, у яких навчалось 3318 учнів. У місцевих урядах більшості сіл урядовцями були українці, а у школах заняття велися українською мовою. На одну школу припадало 56 учнів, одна школа – на 1203 мешканців, один учень на 21 мешканця, одна школа – на 1,4 гміни або 42 км². Освіта членів гмінного керівництва була досить низькою: на 82 вїтїв тільки 9 вміли читати і писати, 73 – неграмотні. На 159 присяжних лише 18 вміли читати і писати, один читав погано[2,с.146].

1869 року Австрія прийняла новий державний закон про шкільництво, який мав два розділи: «Про публічні народні школи» та «Про приватні навчальні заклади». У законі вказувалося, що народна школа має виконувати завдання морально-релігійного виховання дітей. Закон передбачав обов'язкове навчання дітей віком від шести до чотирнадцяти років. Створювали школи всюди, «де

згідно з п'ятирічним переписом, в околиці проживало більше 40 дітей шкільного віку, та в околиці години ходу більше ніж пів милі віддалену»[44,с.65].

Навчальний рік згідно і цим законом мав тривати 46 тижнів на рік . Тілесне покарання учнів заборонялося. Закон про шкільництво офіційно визнав новий, виразно окреслений суспільний стан — народне вчительство. Вперше уряд визначив рівень мінімальної платні вчителям.

Обов'язковими предметами для народної школи були такі: релігія, мова та математика (рахунки); важливі знання з науки природи, землепису й історії, письмо. Крім цих предметів, дівчат навчали «жіночих ручних робіт» та веденню домашнього господарства. Кількість учителів у школі залежала від кількості учнів. Якщо до школи ходило 80 учнів, то вводилися дві посади педагогів, якщо 160, то – три посади і т.д. Якщо були три посади, то дві з них займали учителі, а на одній міг бути підучитель(молодший учитель), третина підучителів[28,с.154].

Це сприяло поступовому зростанню кількості шкіл і учнів в них, однак Галичина щодо освіти залишалася однією з найвідсталіших провінцій Австрійської імперії. У 1869 р. в краю діяло 2476 шкіл: 81 головна чотирикласна: 1961 тривіальна систематизована, які утримувалися державою (в основному, це школи з одним учителем); 427 парафіяльних не врегульованих і незабезпечених; 7 шкіл вищого типу (5-ти чи 6-ти класних) при жіночих монастирях[44,с.56].

Перехід шкіл під опіку шкільних рад викликав неоднозначну реакцію в краях у багатьох випадках це призвело до їх занепаду. З часом керівництво шкільною справою перейшло від українського духовенства до польської шляхти, яка завзято старалася примітизувати українське шкільництво. За словами державного урядника Попеля, «ніхто не має права змушувати нарід до освіти. Шкільний обов'язок — це злочин. Наука не сміє бути безплатна і обов'язкова...»[3].

Реформи 1860-1870х років були несприятливі для українців і повністю узалежнили їх від польської влади. У законі про мову викладання у середніх і народних школах від 1867року польська мова стала обов'язковою у всіх навчальних закладах Галичини. Уся адміністрація краю і Львівський університет були полонізовані, всі керівні посади займали поляки. У 1860-х роках діяла лише

одна українська гімназія у Львові. Не на краще ситуація змінилася і під кінець XIX століття[55,с.48].

У 1870 роках у Долинському повіті функціонували дві головні школи — у Долині та Болехові. У долинській школі працювали директор Йозев Саседський, катехити — місцеві священики, учителі Ян Соболеський Стефан Мазуркевич, Теодор Білецький, помічник учителя Ян Пшитоцький. У Болехівській школі — директор Антон Залплахта, катехити — місцеві священики, учителі Бартоломей Камінський, Ян Коновалець, Антон Зелінський, помічник учителя Гнат Чедиковський. У повіті діяли тривіальні школи у таких селах: Белеїв, Брочків, Бряза, Велідж Витвиця, Вишків, Вільхівка, Воля Задеревацька, Грабів, Гошів, Гузіїв тощо[44,с.58].

Нагляд за школою до 1870-х років здійснювала консерваторія, до школи діти починали ходити з 6 років, а місцева шкільна рада під керівництвом священика визначала, які діти є здібні до навчання, а які — ні. Здебільшого батьки посилали до школи хлопців, але лише на рік-два, щоб навчилися читати та вміли підписуватися і порахувати гроші. Дівчат до школи ходило мало, бо завжди була робота вдома(доглядали менших дітей, поки батьки працювали в полі). Навчання не носило обов'язкового характеру, а залежало від сумління та інших особистих здібностей дяка та священника. З 1873 року нагляд за початковою освітою взяла на себе держава, а надітей був поширений шкільний примус, тобто за невідвідування занять держава карала батьків учня[28,с.150].

У 1873 році було прийнято новий шкільний закон. Було введено шестирічне навчання з дворічним відвідуваннями недільної школи. Всі школи нижчого типу в Галичині, а саме 1-4 класні мали чотри ступені. На I ступінь діти ходили рік, на II — рік, на III I IV — по два роки[44,с.61].

Також було встановлено постійні засади щодо покриття видатків на освіту та утримання шкільних будинків, вирішено справу з оплатою учителів. Покращилися умови роботи народних шкіл: взято на державний кошт будівництво шкільних приміщень і виплату зарплати вчителям. Всі ці витрати здійснювалися за рахунок гміни. а коли в неї не було коштів, то доплачував крайовий фонд. Закон зобов'язував шкільну владу спочатку привести у належний

стан існуючі школи, а вже потім засновувати нові. Тому крайова шкільна рада лише в окремих випадках закладала школи в тих гмінах, де було велике прагнення до освіти. Навчальний рік тривав від 1 вересня до 15 липня. Студії були щоденними, окрім неділі, урочистих свят і четверга після обіду. У міських школах педагоги мали вчити ремесел і міського промислу, торгівлі[44,с.62].

Школи стали кращими, ніж були перед 1848 роком, а вчителі більш освіченими. Кожен педагог повинен був привчати дитину до життя в громаді, краї і державі, дати їй релігійне і моральне виховання. Інтелігенція розуміла, що добробут і поступ нерозривно зв'язані з розвитком освіти, що залежало від організації шкільництва.

Згідно з рішенням крайової шкільної ради, 22 серпня 1874 року колишню долинську головну школу перейменовано на державну народну чоритикласну чоловічу школу. Її директором став І. Соболевський, катехитами – І. Яцикевич і Сьвенх, учителями – Мазуркевич, Білецький і Мушка. В 1875 році у Долині була головна школа, в ній викладали кваліфіковані вчителі — Франц Пауль, який мав 32 роки педагогічного стажу, Йоган Левінський (34 роки), Георг Боярський (30 років), Андрій Бабич (8 років). У школі навчалося 147 дітей, з них — 51 дівчина. Загалом, станом на 1876 рік в Галичній одна школа припадала на 1713 жителів, зате на 233 жителів функціонував один шинок. (Шинків було у 7 разів більше, ніж шкіл)[34,с.81].

Шляхта всіляко намагалася гальмувати розвиток українського шкільництва в краю. У школах не вистачало українських вчителів, їх замінювали польськими. Українським педагогам було заборонено брати участь у прогресивних товариствах. Над учителями наглядали війт, священик, члени місцевої шкільної ради, інспектор і окружна шкільна рада. Учитель терпів моральні і політичні переслідування.

У 1880 році відбулося об'єднання долинських шкіл з шкільним округом у Калуші, якому підпорядковувалися, в 1882 році Калуська окружна шкільна рада обслуговувала Калуський і Долинський повіти. Школи відкривалися рідше, були мало оснащені та переповнені. У шкільному приміщенні, рівному житловій кімнаті, вчилися від 80 до 100 дітей і більше. Умови праці вчителя були дуже

важкими. Доводилося ділити дітей на 2-3 групи і вчити по черзі. Відвідування шкіл дітьми знизилося. У 1882 році у Долині діяла 4-класна школа для хлопців, 1-класна євангелістська (німецька) на Брочкові[44,с.67].

У 1886 році польським сеймом було прийняте рішення про запровадження на західноукраїнських землях нового типу шкіл – утравістичних (двомовних). Згідно з цим рішенням, основні предмети у школах викладалися польською мовою, а всі інші — рідною. Зовні це ніби забезпечувало рівноправність мов, але по суті було прикритою формою шовінізму, впровадженням польської мови навчання в українських школах[28,с.153].

1889 року в Долині почала функціонувати німецько-єврейська школа, а через 4 роки відкрито нову чотирикласну школу. На підставі розпорядження від 31 грудня 1892 року крайова шкільна рада, де були для того умови, організувала шести- і п'ятикласні школи як вищий міський тип народного шкільництва, а всі інші школи тих же місцевостей керувалося науковим планом, що мали лише нижчі класи. Ці школи були чотирикласні і відповідали чотирьом класам шестикласної школи[28,с.153-154].

Було введено примус для тих школярів, які закінчили 4 клас, переходити до 5 і 6 класів шестикласних шкіл. Тому керівництво шкіл подавало місцевій шкільній раді окремий список дітей, які закінчили 4 клас. Жіночі школи потребували учительок для навчання жіночих робіт і рисунків. Учитель рисунків вів малювання у всіх класах школи.

З метою обмеження освіти серед сільського населення у 1893 році всі початкові школи були поділені на сільські і міські. Програма навчання у сільських школах була скорочена і не давала жодного права на продовження освіти в середніх навчальних закладах. Цього ж року австрійський парламент офіційно затвердив фонетичне письмо для української мови[44,с.66].

Від 1 вересня 1893 року крайова шкільна рада змінила народні школи в Болехові на шестикласну чоловічу та чотирикласну жіночу, а в долині вирішено змінити мішану школу на 5-класну чоловічу і 4-класну жіночу. У 1894 році крайова шкільна рада перейменувала жіночу школу в Долині на п'ятикласну. Від 23

червня 1903 року обидві школи в Долині стали шестикласними. Багато дітвори, зокрема української національності, залишалася поза школою[28,с.162].

Помітним є те, що протягом XIX — на початку XX ст. у Долині, як і в інших містах Прикарпаття, розвивалася освіта, культура, в селах відкривалася низка шкіл, послідовно зростала кількість класів, вчителів та учнів. Назважаючи на це, неписьменними була більшість людей старшого віку, а також молодь, яка з різних причин не ходила до школи. У 1890 р. кількість неписьменних у Долинському повіті становила 83,11 % чоловіків, та 90,85 % жінок, а українського населення ще вища[28,с.163].

Обов'язкова початкова шестирічна освіта отримала назву «народна». Класом називалося приміщення, у якому мали навчатися 80 учнів з одним учителем. Якщо до школи ходило менше 80 дітей, то незалежно від року навчання, вони займалися в одного учителя, і лише у шестикласній школі на кожний рік був окремий клас і окремий вчитель. Народна школа не давала право на вступ до школи середнього рівня. З цією метою були створені семикласні і восьмикласні виділові школи, що працювали в містах.

Від 1 жовтня 1900 року в Долині на передмістях Обліски і Одиниці організовано однокласні народні школи з одним учителем. Видатки на речові потреби цих шкіл покривали гміна Долини з Брочковом і обшир двірський, згідно з постановами, відповідно до щорічних оплат, учителі нових шкіл зараховані до III класу. Крім того, окружна шкільна рада дала дозвіл відкрити надетатові (позаштатні) класи у цих передмістях, але з умовою, що дозвіл на відкриття надетатового класу в однокласній школі на передмістю[10].

21 серпня 1907 року крайова шкільна рада затвердила постанову про зміну однокласної школи в Долині на передмістю Одиниця, яка існувала від 7 вересня 1900 року, на чотирикласну мішану школу вищого типу. Внаслідок цього, зміни торкнулися і штату та зарплати учителів, що складався з учителя-керівника і трьох сталих (постійних) учителів, які відносно оплат праці та іншого службового забезпечення зараховані до III класу оплат. Також змінено ухвалу щодо утримання школи, яка замість 20 корон становила річно 50 корон. Ці зміни вводилися від 1 вересня 1908 року[34,с.83].

Так, станом на 1900—1901 роки у Долинському повіті 41 школа, 2 недіючі (не було вчителів). На Брочкові діяла приватна однокласна школа під управою євангельської зміни. Освіта українців польську владу не цікавила, вона робила все можливе, щоб його якомога більше ополячити, ліквідувати українську мову й культуру. Українці проживали у важкому соціально-економічному становищі, а правляча польська шляхта довела місцеве населення до крайнього зубожіння та морального занепаду[28,с.164].

Цісарсько-королівська крайова шкільна рада 31 січня 1905 року прийняла постанову про будівництво у Долині школи на 16 кімнат для хлопців і дівчат. Будівництво школи на 4 кімнати в Одиниці та двох однокласних шкіл на передмістях Обліски і Брочків мали здійснюватися за допомогою крайової шкільної фундації. На місці старого одноповерхового дерев'яного приміщення, яке було знесене, розпочали будівництво нової цегляної двоповерхової школи (тепер — гімназія №1). 1 вересня 1908 року відбулося її відкриття. Діти вчилися 6 днів на тиждень. Лавки (парти) були довгі, одна на 4–5 учнів. Директором був Леон Гельман[44,с.62].

Вагомий внесок у розвиток народної освіти та шкільництва у Долинському повіті здійснило товариство «Просвіта». Зокрема долинській філії у 1906 році вдалося заснувати Селянську бурсу в Долині. У 1906 році новостворена філія товариства в Долині викупила нерухомість у сім'ї Соколовських, в якому було розміщено «Селянську бурсу», в якій проживали 17 хлопців та один рік діяла гімназія. Будинок бурси в Долині поділявся на дві частини, три кімнати були призначенні хлопцям, а дві — дівчатам. Також, в дворі були два будинки для господарства з кріликарнею та невеличкий город. За три роки свого існування бурса випустила більше 20 хлопців до гімназії та одну дівчинку до вчительської семінарії[41,с.50].

З ініціативи товариства «Просвіта» у 1912 році була відкрита у Долині українська приватна гімназія ім. М. Шашкевича. Цю ініціативу запропонував доктор Михайло Пачовський, брат відомого поета Василя і родич о. Івана Пачовського. Проте, проіснувала вона недовго. Після першої світової війни почалися арешти вчителів гімназії. Замість гімназії, почали працювати лише

гімназійні курси. Директорами гімназії були Володимир Шпень, Йосип Білецький[30].

Варто і згадати про Гімназію ім. Шашкевича, котра була заснована видатним діячем Долинщини М. Пачовським. Ця гімназія була першим навчальним закладом Долинщини, в якому діти могли здобувати освіту на рідній українській мові. За невеличкий час, гімназія окрім свого основного завдання навчання дітей, почала використовувати національні традиції та символи під час навчання, незважаючи на перешкоджання польською владою. Також гімназія стала активним осередком пропагування української мови та культури, пропонувала українську ідею. Маючи великий вплив на тогочасну молодь, гімназія всіляко виховувала в українських дітях національно-патріотичний дух, добре загартовуючи молоде покоління в умовах панування польської держави[30].

Із приходом до влади ЗУНР, серед основних питань державної політики визначила становлення національної української школи. 6 листопада 1918 року Українською Національною Радою був створений Державний секретар просвіти і віросповідань, який очолив проф. О. Барвінський, після переїзду уряду до Станіслава — д-р А. Артимович, а з 17 квітня 1919 року — А. Крушельницький. Основі державні рішення щодо організації освіти були прийняті урядом після злуки УНР і ЗУНР 22 січня 1919 року[45,с.134]

І перемінною влади, перемінилося і керівництво шкільних інспекторів. 1 лютого 1918 року інспектором шкіл Долинського повіту почав працювати Осип Савицький. Станом на 29 січня 1919 року на його території функціонувало 97 шкіл, у який працювало 179 вчителів. У Долині існували дві шестикласні школи: для хлопців та дівчат із польською мовою навчання з 8-ма відділами у кожній, чотирикласна мішана школа, щойно переведена на українську мову викладання з 4-ма відділами (Одиниця); дві однокласній школи з одним відділом у кожній і українською мовою викладання та приватна євангелістська з німецькою мовою навчання (Брочків); однокласна школа з польською мовою викладання (Діброва); однокласна школа з одним відділенням німецькою мовою навчання (Обліски). Крім них, у Долині успішно функціонували приватні семикласна гімназія ім. М.

Шашкевича, учительська семінарія (підготовчий, 1, 2 і 3 класи) та чотирикласна українська народна школа[45,с.42,с.13].

14 лютого 1919 року УНР постановила уповноважити Державний секретаріат просвіти і віросповідань перевести українські приватні гімназії в Долині, Городенці, Копичинцях, Рогатині, Чорткові і Яворові та учительські жіночі семінарії в Коломійі, Львові і Тернополі на державні та провести реорганізацію шкільництва. 16 лютого 1919 року майже усе засідання УНР присвятила шкільним та учительським справам. Долинська гімназія стала державною і утримувалася за рахунок уряду ЗУНР. 18 квітня 1919 року на українську гімназію в Долині вирішено дати 3000 кор[28,с.167].

Після проголошення ЗУНР, незважаючи на труднощі, молода держава особливо дбала про розвиток українського шкільництва, причому проводила цю політику з урахуванням інтересів національних меншин. На основі ухваленого УН Радою 16 лютого 1919 року Закону «Про мови», за яким українська отримувала статус державної, Державній секретаріатом просвіти і віросповідань 24 лютого цього ж року було видано розпорядження про запровадження викладання нею у всіх державних середніх школах[28,с.168].

Дирекція української приватної гімназії ім. М. Шашкевича з «правом прилюдності» в Долині на чолі з управителем (професор Лев-Орест Редкевич) 24 квітня 1919 року звернулася до державного секретаріату просвіти і віросповідань в Станіславі з проханням перенести її учителів у державний штат. Прохання стосувалося заступників та тимчасових заступників вчителів — Марії Антоновичевої, Олекси Грицишина, о. Миколи Лесика, Омеляна Назаревича, о. Миколи Притуляка, Романа Шпитко, Володимира Штеня, Дмитра Шумея. Пояснювалося тим, що кружок УПТ в Долині, який утримує гімназію, не в змозі з самих оплат учнів забезпечити платнею вчителів, а через воєнний стан немає можливості отримувати доплату від Головної управи УПТ в Львові, як це було раніше[44,с.58].

Засади розвитку шкільництва були чітко окреслені в законах Української Національної Ради, зокрема в законі від 13 лютого «Про основні уладження шкільництва на Західній області Української Народної Республіки» та від 14

лютого 1919 року «Про удержавлення приватних шкіл і вчительських семінарій»[28,с.150].

Закони оголошували про те, що всі школи, зокрема, й професійні та приватні, стають державними, а учителів – державними службовцями. Закон від 13 лютого гарантував національним меншинам навчання рідною мовою. У Станіславі, Тернополі, Стрию (тепер – Львівська обл.) і Коломійі (тепер – Івано-Франківська обл.) відкрито єврейські гімназії. 24 лютого того ж року Державний секретаріат просвіти та віросповідань видав «Розпорядок» про викладання української мови у державних середніх школах. Законом УНРади від 15 травня державною мовою оголошувалася українська, але національним меншинам було гарантовано «свободу вживання як усно, так і в письмі їх матірньої мови в урядових зносинах з державними властями»[28,с.150].

За розпорядження Секретаріату просвіти і віросповідання «У справі тимчасових змін навчних планів» передбачалося замінити обов'язкове вивчення польської та німецької мов на українську. Польська мова залишалась у середніх школах як факультативний предмет. У всіх державних і приватних школах з недержавною мовою навчання українська мова вводилась як навчальний предмет. У початкових школах українська мова була обов'язковою з третього року навчання, а в школах іншого типу — з першого року. Навчальна програма з історії і географії у всіх школах, незалежно від мови навчання, базувалась на історії та географії України та інших земель, заселених слов'янськими народами[44,с.54].

В «Обіжнику до всіх управ народних шкіл Долинського повіту» Державним секретаріатом просвіти і віросповідання надані чіткі вказівки для 6-, 4-, 2- та 1-класних шкіл щодо змін кількості годин викладання історії та географії, української мови та інших предметів у різних класах. Всього в період ЗУНР на території Долинщини діяло 20 українських гімназій, 3 реальні школи та 7 вчительських семінарій[28,с.156].

Отже, як висновок, слід зазначити, що в період з кінця ХІХ століття до початку ХХ століття на території Долинщини шкільництво істотно розвинулося. Це зумовлено як особливостями змін політичної влади, так і просвітницької

діяльністю на території краю. В цей період активізувався розвиток шкіл на території Долини, зокрема почали відкриватися перші школи з викладанням українською мовою, де навчали не лише основних предметів, але й провадилось національно-патріотичне виховання (Гімназія ім. Шашкевича, Сільська бурса). Утворення ЗУНР сприяло активізації цього процесу, зокрема узаконенню викладання в українських школах та гімназіях українською мовою, також в часи ЗУНР багато гімназій отримали статус державних.

Розділ 4. Використання матеріалів дослідження на уроках історії

Тема громадської та культурно-освітньої діяльності українців Долинщини наприкінці ХІХ століття - 1919 років є досить вузькою для вивчення уроках історії в школі. Проте матеріали дослідження цієї теми можна використовувати при вивченні на уроках історії в 9 класах. Зокрема при розгляді таких тем з програми 9 класу як таких тем як «Українські землі в складі Австро-Угорщини», Україні в кінці ХІХ – на початку ХХ століття: перед модернізацією», «Культурне та освітнє життя українців в другій половині ХІХ – на початку ХХ століття.

Також, матеріали дослідження доцільно використовувати при розгляді таких тем 10-го класу як «Особливості розвитку української культури в другій половині ХІХ століття – на початку ХХ століття», «Культурне життя УНР», Громадсько-політичне життя Східної Галичини в кінці ХІХ – на початку ХХ століття», «ЗУНР» , «Культурно-освітні організації Східної Галичини» тощо.

Як відомо, існує низка видів уроків: урок вивчення нових знань, урок-лекція, урок перевірки знань, урок узагальнення і систематизації вивченого, урок контролю і корекції знань, урок аналізу контрольних робіт тощо. Використання цих матеріалів буде актуальним при різних типах уроків, як на уроці-лекції, так і на комбінованому уроці чи при перевірці знань. Так як ця тема є дуже вузько напруженою та зазвичай не досліджується на уроках історії в школі, вона може стати темою для вивчення на додатковому факультативі з історії в школі, особливо на території сучасної Долинщини. Це дозволить не лише поліпшити свої знання з історії, але й краще зрозуміти особливості розвитку свого рідного краю, особливо з точки зору просвітницького та культурно-освітнього боку. Також, це дозволить дізнатися про багатьох видатних українців Долинщини, котрі внесли свою лепту в громадсько-політичний та культурно-освітній розвиток краю.

Використання матеріалів дослідження на уроках історії в школі можна здійснювати за допомогою таких методів як розповідь, лекція, пояснення, ілюстрація, при самостійній роботі учнів. Так як сьогодні важливим елементом навчання є наочність, доцільно було використовувати ілюстративний

роздатковий матеріал, який водночас і робив би урок більш цікавішим для сприйняття учнів, і зацікавлював їх до вивчення.

В цьому контексті, наприклад при розгляді на роках чи на факультативі теми розвитку освіти в Україні та/чи Східній Галичині на початку XX століття можна навести в приклад фото Селянської бурси (Додаток А), створенням якої з 1906 року опікувалась Долинська «Просвіта», збираючи кошти на її створення та утримання. Також, до ілюстрації (див. дод. А) можна додати коротку довідку про сам навчальний заклад: «У 1906 році новостворена філія товариства в Долині викупила нерухомість у сім'ї Соколовських, в якому було розміщено «Селянську бурсу», в якій проживали 17 хлопців та один рік діяла гімназія[34,с.82].

На Селянську бурсу від 1900 року активно збирали кошти Констянтин Парох Кольни, котрий на кожних зборах і чисельними листам до найвидатніших людей тогочасної Долинщини закликав створити Селянську бурсу. Сам він на цю справу зумів зібрати 200 корон. Його підтримувала і інтелігенція, котра вважала, що в подібному закладі діти зможуть мати фахового вихователя та вчителя, котрий буде намагатися увесь час не допускати марнування батьківської праці учнями та вчитиме їх корисно використовувати свій час. Також, вони сподівалися, що так підвищиться рівень свідомості та освіченості дітей, що вони навчатимуться самостійності, товариської поваги та взаємодопомоги[28,с.60].

Будинок бурси в Долині поділявся на дві частини, три кімнати були призначенні хлопцям, а дві – дівчатам. Також, в дворі були два будинки для господарства з крілікарнею та невеличкий город. За три роки свого існування бурса випустила більше 20 хлопців до гімназії та одну дівчинку до вчительської семінарії...»[34,с.83]

Також, при розгляді цієї теми, доцільно навести приклад Гімназії ім. Шашкевича, котра була заснована видатним діячем Долинщини М. Пачовським. Слід підкреслити, що ця гімназія вагоме значення для Долини в національно-культурному вихованні майбутніх поколінь Долинщини, вона була першим навчальним закладом Долинщини, в якому діти могли здобувати освіту на рідній українській мові. За невеличкий час, гімназія окрім свого основного завдання навчання дітей, почала використовувати національні традиції та символи під час

навчання, незважаючи на перешкоджання польською владою. Також гімназія стала активним осередком пропагування української мови та культури, пропонувала українську ідею. Маючи великий вплив на тогочасну молодь, гімназія всіляко виховувала в українських дітях національно-патріотичний дух, добре загартовуючи молоде покоління в умовах панування польської держави[30].

Для підсумування зазначеного та для самостійної роботи учнів можна навести приклад відтиску печатки Гімназії ім. М. Шашкевича (Додаток Б) та запропонувати учням подумати над тим, чому саме таке зображення було обрано для печатки гімназії.

Доцільно було б і розглянути постать самого Михайла Пачовського – досить відомого культурно-освітнього та громадсько-політичного діяча Долинщини початку ХХ століття, письменника, просвітителя, педагога, композитора та фольклориста, засновник та директор української приватної гімназії ім. Маркіяна Шашкевича в Долині[30]. Як засіб наочності можна використати його портрет (Додаток В). Народився Михайло у 1861 році в с. Добростани Яворівського району Львівської області. У 1887 році закінчив Віденський університету, там же ним було захищено докторську дисертацію. Свою педагогічну кар'єру він розпочав із учителювання у Львові, а потім в Коломиї[38.с.61].

В своїй науково-дослідницькій діяльності, він активно займався дослідженням українського фольклору та написанням студій з етнографії, вивчав українську мову та літературу. В свої молоді роки йому вдалося зібрати ці дані з Долинщині, Стрийщині та Коломийщині, а здобутий матеріал зібрати у фольклористичне дослідження, видане у 1892 році під назвою «Про вплив християнства на усну словесність русинів». В цій праці ним було розглянуто і особливості становища та традицій українського населення Долинського краю.

При розгляді на уроках історії розвитку громадсько-політичних, просвітницьких та культурних товариств України, також можна навести приклад низки товариств, котрі активно здійснювали свою діяльність на території сучасної Долинщини. Зокрема, це філія товариства «Просвіта», осередок

Українського педагогічного товариства, товариство «Відродження», товариство «Українська бурса ім. Шевченка», товариства «Сколів» та «Січ» та інші.

Доцільно було б згадати про Долинську філію товариства «Просвіта». У 1898 році священик, голова читальні «Просвіти» у Ракові Савин Теодорович, подав звернення до львівського відділу «Просвіти» із проханням заснування Долинської філії «Просвіти». У жовтні цього ж року він отримав листа-відповідь, а якому було передано статут товариства та подання цісарсько-королівського намісництва для перегляду та підпису засновників філії та списки членів товариства на Долинщині. Такий же лист отримав і о. Йосиф Лопатиснький, і о. Савин Теодорович. Так, на початку XX століття почався нелегкий шлях утворення філії товариства «Просвіти» на Долинщині[41,с.49].

15 серпня 1905 року було проведено перші загальні збори філії «Просвіти» у Долині. В Зборах взяли участь близько 70 мешканців сільського населення, 20 міщан, 7 священиків та 5 академіків та вчителів. Делегат о. Теодор Богачевський на початку зібрання проголосив промову, а Євген Петрушевич – економічну доповідь. Іван Грабовський виголосив реферат про Селянську бурсу, після чого було вирішено відкрити її 11 вересня 1905 року. На той час в Долинському повіті вже існували читальні «Просвіти» в таких населених пунктах, як Болахів, Витвиця, Долина, Личичині, Бубнище, Белеїв, Волоське Село, Гузіхв, Дуба, Надіїв, Новоселиця, Долішній, Сенечів, Трстянець, Церківна тощо. При читальнях налічувалося близько 1785 членів «Просвіти» по всьому повіту. Майже при всіх читальнях функціонували гуртки та крамниці[41,с.50].

Перше керівництво Долинської філії товариства «Просвіти» у Долині було затверджено в такому складі – голова – Іван Грабовецький, о. Микола Дерлиця – заступник голови, Іваськевич Микола – секретар філії, о. Лука Захаревич – касир, Матійців Стефан – контролер. Члени відділу: о. Михайло Клюк та Яць Процак. Заступники: Яким Будник, Петро Мацевич, Володимир Сайко[28,с.22].

Також, варто підкреслити, що долинська філія товариства «Просвіта» відігравала важливу роль в просвітницькому та культурному житті українців Долинщини. Завдяки функціонуванню філії, на території Долинського повіту

було засновано низку читалень «Просвіти», осередків таких товариств як «Сокіл», «Січ», УПТ, «Сільський господар» тощо.

Активна просвітницька робота членів товариства в селах сприяла тому, що українці навіть найдальших сіл починали цікавитися освітою, наукою та громадським життям краю. Важливими культурними осередками виступали читальні, в котрих у вихідні дні збиралися люди та святкували релігійних свят, влаштовували різного роду забави та селянські хори, аматорські театри тощо.

Використання цих матеріалів дозволить учням не лише глибше вивчити тему діяльності просвітницьких товариств України того часу, але й сприятиме виявленню певних закономірностей та особливостей культурного розвитку України в кінці XIX – на початку XX століття. Дозволить виявити загальні закономірності та особливості розвитку культури та освіти в Україні в цей період.

Також, при вивченні цієї теми можна буде використати матеріали роботи при розгляді видатних членів вище згаданих товариств, котрі народилися на Долинщині. Зокрема сюди відносяться І. Грабовецький, о. Й. Заячківський, В. Охримович, М. Мельничук, Є. Озаркевич, С. Теодорович та інші. Для прикладу можна навести коротку біографічну довідку про одного з цих діячів: Микола Дерлиця – український письменник, етнограф та священник УГКЦ. У 1896 році став парохом в с. Витвиця, а в 1921 році став парохом с. Тростянець Долинського деканату. Під час свого служіння парохом, Микола Дерлиця був активним організатором громадських читалень та кооперативів. Активно займався просвітительською та громадською діяльністю, опікуючись місцевою «Просвітою», товариствами «Сокіл» та «Відродження»[47].

Миколі Дерлиці вдалося першому заснувати церковний хор на кілька голосів, за два роки до хору приєдналися 40 чоловіків. Через деякий час хор став мішаний, у хорі стали співати і жінки. Найважливішою справою для о. Дерлиці стало утворення читальні від товариства «Просвіта» на місцевості. Згодом при читальні отець Дерлиця заснував товариство «Відродження». Також він був ініціатором заснування Громадського дому в с. Витвиця.: «Наш витвицький Народний дім був першим серед усіх восьми сіл, що лежать на Лужанці та її

притоках». Спорудження Громадського дому внесло нову потужну хвилю у можливості культурницької та просвітницької праці Долинського краю. Недільними та святковими днями, о. Дерлиця збирав мешканців села у читальні та ділився своїми знаннями: «Щоби не робив отець Дерлиця - все так чи інакше зводилося до двох начал – Бог і Україна». Отець не тільки займався великою культурницькою, просвітницькою і організаційною діяльністю. За спогадами сучасників, перед виборами до органів влади він не соромився і не лінувався вести безпосередню агітаційну діяльність за українських кандидатів[47].

Йому вдалося за власний кошт відкрити двокласну школу у Витвиці та утримувати її до початку Першої світової війни. З його ініціативи і при його моральній та матеріальній підтримці вихідці с. Витвиця Долинського повіту, серед яких П. Вивтицький, П. Янишівський та В. Січко закінчили духовні семінарії. Також, за його підтримки а М. Селешку вдалося здобути освіту в Празькому університеті[47].

Як відомо, товариство «Просвіта» було засноване 8 грудня 1868 року у Львові. Програму цього товариства було висвітлено у виступі Андрія Січинського, котрий зазначав: «Кожен народ, котрий хоче добитися самостійності, мусить в першу чергу піклуватися про те, аби нижчі верстви суспільства, тобто народні маси піднеслися до того рівня просвіти, на якому ця маса відчула себе частиною всенародного організму, відчула своє національне достоїнство та пізнала потребу в існуванні нації, як відокремленої народної індивідуальності...бо ніхто інший, як народна маса є підставою всього...»[28,с.26].

При розгляді заснування «Просвіти на уроках історії доцільно було і згадати про Йосифа Заячківського (Додаток Г) – пароха с. Лоп'янки Долинського повіту, котрий був присутнім на заснуванні товариства у Львові, він був єдиним мешканцем іншого населеного пункту, решта 64 члени були корінними львів'янами. На зборах священник Заячківський виступив з емоційною промовою стосовно цих всіх процесів. Він був гаряче сприйнятий присутніми, його виступ почався із таких слів: « Засяяв славнозвісний 1848 рік і воскрес руський народ, на чолі з народом поставив себе духовний стан[28,с.21].

Народ впізнай духовний стан за гідного поводиря та захисника, впізнали його і чужі. І піднялася на народ вража сила, а ми апостоли, злякалися тої ворожої бурі та відступили так далеко, що й народ вже втратив з очей нас, а ми його. Тож, на нашому місці, ви панове бажаєте стати та повести народ, повести далі справу просвіти там, де ми перестали. До вас же молоді браття, котрі тут присутні маю друге слово, скоріше просьбу, аби ви не пішли за старшими браттями та за їх прикладом та не зрадили свій народ ніколи...»[28,с.22].

Окремі матеріали роботи можна використовувати і при вивченні жіночого руху за права та рівність в Україні. В цьому контексті можна навести приклад перший на той час жіночих читалень «Просвіти», котрі були відкриті саме на території Долнщини: В 1901 році завдяки зусиллям Наталії було при читальні товариства «Просвіта» в Долині було створено жіночу секцію для читання. Першою головою цієї секції стала Неоніла Леонтович. Активно співпрацювала з жіночою секцією читальні Грабовецька Марія та Лопатинська Ольга[45,с.65]. У вересні 1909 року просвітянські громадські активістки, котрі активно боролися за права жінок в Долині, серед яких були і Грабовецька Марія, Кардаш Анна, Андрушко Марія, Левицька Розалія, Грицей Катерина, Рожнятовська Йоанна, Юркевич Тереза, Леотнови Олена, Майхрович Марія, Винник Анна та інші, заснували окрему жіночу читальну при читальні «Просвіти» в Долині. Ця жіноча читальна була єдиним жіночим осередком товариства[45,с.66].

На базі цієї читальні активістки жіночого руху, проводили регулярні збірки між громадянами краю для захисту сиріт, влаштовували задля цього різні заходами та імпрези. Влітку вони влаштовували так звані фестини, з метою здобуття фондів та піднесення громадсько-суспільного рівня населення. Також, членкині жіночої читальні товариства «Просвіта» активно займалися благодійною діяльністю, допомагали та утримували деякі навальні заклади повіту, опікувалися бідним населенням та студентами, активно допомагали сиротам, людям з інвалідністю та пенсіонерам тощо.

Для активізації уваги учнів на уроці та їх зацікавлення до предмету, вчитель може також давати додаткові запитання та виносити їх на загальні обговорення, роботу в групах різни дискусії тощо. Для цього підійдуть такі тези

та запитання: «Назвіть одного з українців Долинщини, котрий вам більше до вподоби та охарактеризуйте його культурну, просвітницьку чи громадську, політичну діяльність», «На вашу думку, яку місце займають українці Долинщини в громадсько-політичному та культурно-просвітницькому розвитку Східної Галичини? Чому?», « На вашу думку, яку роль зіграло товариство «Просвіта» для просвітницького та освітнього розвитку Долинщини?» тощо.

Отже, як висновок слід зазначити матеріали дослідження можна активно використовувати на шкільних рока з історії та на додаткових заняттях і факультативах також. Це не лише покращить знання учнів, але й поглибить їхні знання з історії кінця XIX – початку XX століття, зосереджуючись при вивченні на конкретних прикладах громадсько-політичного життя та просвітницько-культурної діяльності українців Долинщини в кінці XIX - до 1919 років.

ВИСНОВКИ

Громадська і культурно-освітня діяльність українців Долинщини наприкінці XIX століття - 1919 років характеризується низкою факторів, котрі її визначали. По-перше це становище культурного та освітнього рівня розвитку як в цілому тодішньої України, так і Східної Галчини, по друге вагомий вплив на це здійснювала політика австрійської влади стосовно українського населення, по-третє це активність самих українців Долинщини та їхня безпосередня діяльність в цій царині в конкретний період.

Проаналізувавши ці фактори, можна помітити, що в кінці XIX століття громадська та культурно-освітня діяльність Долинщини, зокрема у 1890-1900 роках почала неабияк активізуватись. Вагомий вплив на це здійснило товариство «Просвіта», читальні якого в цих роках почали засновуватися в населених пунктах Долинщини. Ці читальні стали центром культурного, освітнього та просвітницького розвитку краю. З їх допомогою все у більшій кількості населення підіймався рівень освіченості, все більше молодого покоління цікавилось знаннями та наукою.

Станом на початок XX століття в близько 24 селах активно функціонували читальні «Просвіти», 5 селах громадські читальні, а в с. Небилів існувала народна читальня. Варто зазначити, що навіть у тих селах. Де не було читальнь, також проживали члени «Просвіти» та займалися громадською та культурно-освітньою діяльністю на місцях.

У першому десятилітті XX століття громадсько-політична та культурно-освітня діяльність українців Долинщини була зосереджена в популяризації національного патріотизму та розбудові освітньо-просвітницьких закладів, де українське населення могло б вільно себе почувати та здобувати освіту рідною мовою, вивчати власну культуру та традиції. Вагому роль в цьому процесі зіграли активісти Долинської філії товариства «Просвіта», учасники таких товариств як «Соколи» та «Січ», «Українське педагогічне товариство», «Українська бурса ім. Шевченка», Перша жіноча читальня та інші.

У 1910-1918 роки громадсько-політичне життя краю розвивалося досить важко, в Першу чергу це було пов'язано із подіями Першої світової війни та її наслідками. Попри це українці Долинщини продовжували свою активну громадську, просвітницьку та культурно-освітню діяльність. Проте, утворення ЗУНР позитивно вплинуло на ці процеси. Українська влада всіляко сприяла відновленню різного роду організацій та товариств, в тому числі і активному розвитку шкільництва на тогочасній території Долинського повіту. Після проголошення ЗУНР, незважаючи на труднощі, молода держава особливо дбала про розвиток українського шкільництва. Так, наприклад, на основі ухваленого УН Радою 16 лютого 1919 року Закону «Про мови», за яким українська отримувала статус державної, Державним секретаріатом просвіти і віросповідань 24 лютого цього ж року було видано розпорядження про запровадження викладання нею у всіх державних середніх школах.

Загалом, в цей період з кінця XIX століття до 1919 року на території Долинщини шкільництво істотно розвинулося. Це зумовлено як особливостями змін політичної влади, так і просвітницької діяльністю на території краю. В цей період активізувався розвиток шкіл на території Долини, зокрема почали відкриватися перші школи з викладанням українською мовою, де навчали не лише основних предметів, але й провадилося національно-патріотичне виховання. Всього в період ЗУНР на території Долинщини діяло 20 українських гімназій, 3 реальні школи та 7 учительських семінарій.

Отже, як висновок слід зазначити, що громадсько-політична та культурно-освітня діяльність українців Долинщини в заданий період представлена великою кількістю виданих уродженців Долинщини, серед яких о. Й. Заячківський, І. Грабовецький, І. Левинський, о. М. Дерлиця, В. Охримович, С. Данилович, В. Пачовський, о. Теофіл Горникевич, Н. Леонтович, С. Данилович, Грабовецька М., І. Левинський, та іншими.

Матеріали дослідження можна активно використовувати на шкільних уроках з історії та на додаткових заняттях і факультативах також. Це не лише покращить знання учнів, але й поглибить їхні знання з історії кінця XIX – початку

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «Археологічними та сакральними стежками Долинщини» : зб. наук.-теорет. ст.: Долина, П.п. Петричук О., 2008. 190 с.
2. Андрухів В. Історія карпатського краю. : Івано-Франківськ, «Нова Зоря», 1999. 15 с.
3. Андрухів І. Молодіжні товариства Галичини: 1861-1939. (Короткий історичний нарис) :Івано-Франківськ, 1995. 71 с.
4. Аношина Ю. Головний акт Віденського конгресу 1815 року як основа міжнародного правопорядку ХІХ – початку ХХ століття: Одеса, Фенікс, 2011. 192 с.
5. Антонович О. Спогади: Київ, Вашингтон : Місіонер, 2003. Т. 2. 568 с.
6. Багрій М. Громадська та просвітницька діяльність західноукраїнських письменників-педагогів кінця ХІХ – 30-тих рр. ХХ ст. *Освітній простір України*. 2019. №15. -С. 7-16.
7. Байда Т. Довго мовчали смереки: художньо-документальна повість: Луцьк , Волинська обласна друкарня, 2008. 180 с.
8. Балла Е. Автобіографія Василя Пачовського. Науковий вісник Ужгородського університету: збірка наукових статей. Серія Філологія. Вип. 9. 2004. С. 140
9. Бедрій А. Борець і мученик за Україні - д-р Володимир Гробоий. : Дрогобич, Відродження, 1995.88 с
10. Бойчук Л. Суспільно-політична діяльність К. Трильовського (середина 1920-х - 1930-х рр.). Схід. 2013. №1(121). С. 63–67. URL: [https://doi.org/10.21847/1728-9343.2013.1\(121\).13419](https://doi.org/10.21847/1728-9343.2013.1(121).13419) (дата звернення – 03.03.2022).
11. Борис М. Нескорена Долинщина. Літопис визвольних змагань : мартирологи, спогади, документи, фотографії: Івано-Франківськ, Нова Зоря, 2008. Кн. 2. 576 с.
12. Вуянко М. Монастирі міста Долина Івано-Франківської області (ХІІ – ХІХ(sad) «Нова Зоря», 2006.

13. Галичина – український здвиг за матеріалами архіву Степана Гайдучка: авт. ідеї Л. Крип'якевич; упоряд. І. Мельник, Л.: Апріорі, 2014. 268 с.
14. Галів М. Духівник і просвітитель Долинщини. Свіча. 2010. 2 лип. С. 4.
15. Гаразд В. Історія та сучасність духовної музики в Долині: зб.іст.краєз. 2010. Вип. 2. С. 180-186.
16. Грабовецький В. Національно-визвольні змагання на Долинщині та Калущині в XVI-XVIII ст. Івано-Франківський держ. іст.-меморіальний музей Олекси Довбуша.: Івано-Франківськ, 2008. 108 с.
17. Гуцал П., Матейко Р. Данилович Северин Теофілович Тернопільський енциклопедичний словник : у 4 т. / редкол.: Г. Яворський та ін: Тернопіль, Видавничо-поліграфічний комбінат «Збруч», 2004. Т. 1. 463 с.
18. Гуцал П., Матейко Р. Данилович Северин Теофілович. 463 с.
19. Етнографічний збірник / вид. Етногр. коміс. Наук. т-ва імені Шевченка. - Львів : 3 друк. НТШ, 1895 - 1929. Т. 5 / вид. під ред. І. Франка. 1898. VI. 267 с.
20. Данилюк І. Національно-просвітницька діяльність установ культури на Прикарпатті в 1991–2018 рр. (на прикладі роботи музеїв). Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 07.00.01 «Історія України» – Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Інститут народознавства НАН України. Львів, 2021. 244 с.
21. Дерлиця М. Селянські діти / М. Дерлиця. С. 121-140..
22. Дерлиця М. Новели: Львів, 1989. С. 21 – 55.
23. Дерлиця Микола // Енциклопедія українознавства: Львів, 1993. Т. 2. 503 с.
24. Дрогобицька О. Громадська діяльність родини Ганушевічів у 20-х – 30-х рр. XX ст. Науковий вісник ІФБН «Добрий пастир»: Зб. наук. праць. 2015. Вип.7 Богословя. С. 212 – 219.
25. Енциклопедія українознавства : Словникова частина / Наукове товариство імені Шевченка: гол. ред. проф., д-р Володимир Кубійович: Париж—Нью-Йорк , Молоде життя, 1955—1995. Т. 2. 488 с.
26. Захіно-українська Народна Республіка. 1918 – 1923: за ред. О. Карпенко. Івано-Франківськ, Сіверсія, 2001. 628 с.

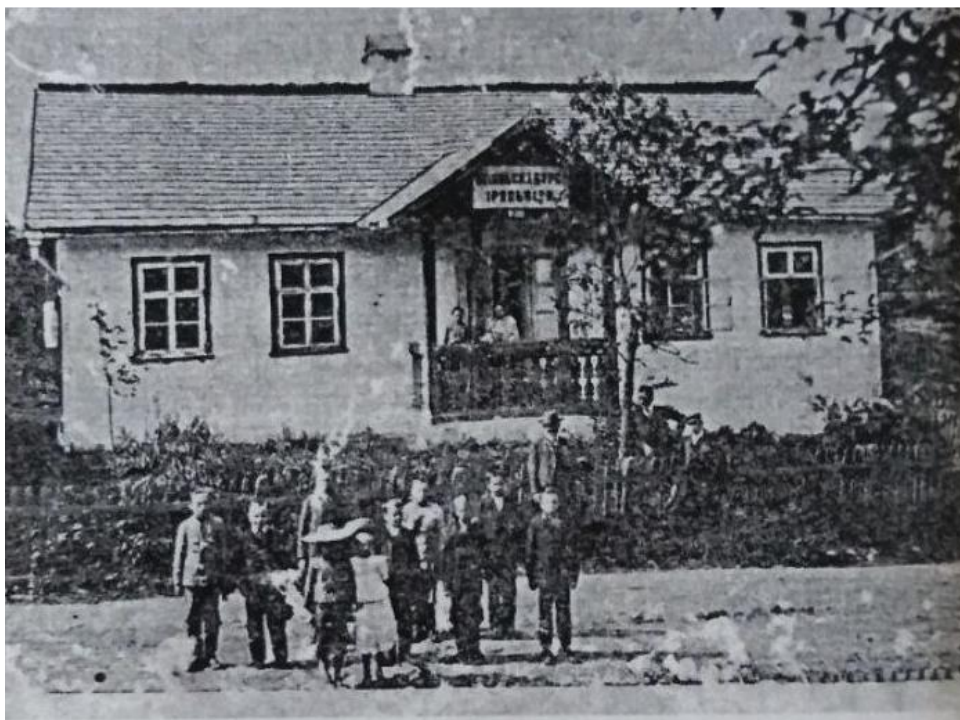
27. Зірниця національного відродження: до 140-річчя Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Т. Шевченка: ред. колегія Степан Янківський, Василь Олійник, Людмила Фреїв: Долина, Таля, 2009. 240 с.
28. Історія Долини: За ред. Ярич І. та інших: Долина, 2015. 400 с.
29. Історія міст і сіл УРСР. Івано-Франківська область: Київ, 1971. С. 197-206.
30. Касим О. Педагогічна та громадсько-просвітницька діяльність Михайла Пачовського. URL: <https://vseosvita.ua/library/pedagogicna-ta-gromadsko-prosvitnicka-dialnist-mihajla-pacovskogo-20956.html> (дата звернення – 22.04.2022).
31. Квасецький А. Розсипані перли і розгублені звізди Василя Пачовського Збірник історико-краєзнавчих і літературно-художніх творів: Чернівці, Зелена Буковина, 2013. С. 239—240.
32. Кляшторна Н. Бойківське сузір'я : словник персоналій Бойківщини: Івано-Франківськ, Лілея-НВ, 2012. 80 с.
33. Ковалевська О. Охримович ((Охрімович) Володимир Юліанович. Енциклопедія історії України : у 10 т.:редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. Інститут історії України НАН України.: К. , Наук. думка, 2010. Т. 7 . 708 с.
34. Королько А. Культурно-освітня діяльність українських повітових шкільних рад Покуття періоду ЗУНР (листопад 1918 – травень 1919 рр.). *Науковий вісник Чернівецького університету. Історія. Чернівці* : Чернівецький університет, 2018. № 1 (47). С. 80–98.
35. Крип'якевич І. Історія української культури: Київ, «Либідь», 1994. 120 с.
36. Кугутяк М. Галичина: сторінки історії: Івано-Франківськ, «Тризуб», 1972.
37. Литвин М. Легіон Українських Січових Стрільців. Довідник з історії. 2002 С. 400-401.
38. Лозинський В. І правом, і мечем: Львів, Ч. 2, 1903. 252 с.
39. Матіїв І Просвіта у Долині. З історії долини. : збр. Істр . краєвз. 2012 Вип 4. С. 5– 52.
40. Матіїв І. Кооперативний рух на Долинщині. З історії долини. : збр. Істр . краєвз. 2012 Вип 5. С. 64– 76.

41. Матіїв І. Навчальні заклади, громадські організації та просвітянські товариства Долини. Учительська жіноча семінарія. З історії долини. : збр. Істр . краєвз. 2012 Вип 5. С. 46 – 53.
42. Матіїв І. Приватна учительська семінарія УТП у Долині. З історії долини. : збр. Істр . краєвз. 2012 Вип 5. С. 10– 20.
43. Матіїв І. Роки лихоліття й надій.: ред. Марія Процик-Кульчицька: Долина, Брошнів, Таля, 2018. 328 с
44. Матіїв І. Становлення та розвиток українського шкільництва у Долині (1772–1939) : Долина, 2016. 312 с.
45. Матіїв І. Українські культурно-просвітницькі організації у Долині: Долина, Брошнів, Таля, 2017. 424 с.
46. Мацкевий Л. Найдавніше минуле Долинського району Івано-Франківської області: Долина, 2008.
47. Микола Дерлиця – священник, просвітянин, письменник та громадський діяч. URL: <http://yanyshivskyy.org.ua/wp-content/uploads/2020/05/5.-Velyki-vytyvtski-podvyzhnyky-ta-prosvityteli-pochatku-20-go-stolittya.pdf> (дата звернення – 25.04.2022).
48. Міщук А. Громадська й наукова діяльність Юліана Целевича: історіографія проблеми. *Галичина. Науковий і культурно-освітній краєзнавчий часопис*. 2006–2007. № 12–13. С. 267–276. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/7603> (дата звернення – 25.03.2022).
49. Міщук А., Міщук М. Юліан Целевич: культурно-освітня діяльність. Галичина. 2013. №22-23. С. 390-396.
50. Нескорена Долинщина. Літопис визвольних змагань. Мартирологи, біографії, спогади, документи, фотографії: Івано-Франківськ, Нова зоря, 2002. 550 с.
51. Педагогічний Конгрес 1935.: Львів, товариства «Рідна школа», 1938. С. 89 - 114.
52. Полєк В. Данилович Северин Теофілович./ Енциклопедія сучасної України : К., НТШ , 2007. Т. 7 211 с.

53. Політична історія Західної України (1918-1939).: Львів, Канцеляр, 2006. 335 с.
54. Сакральна Бойківщина. Історико-культурна спадщина. Ч. 1 : турист. путівник / В. С. Великочий, Т. Д. Парфан, Т. З. Маланюк, О. В. Новосьолов: К., Івано-Франківськ, Бланк-Прес, 2012. 302 с.
55. Скрижалі пам'яті / Долин. районна орг. Укр. т-ва охорони пам'яток історії та культури, Долин. Міськрада: Долина, 2016. 112 с.
56. Слідами нескореної Долинщини: упоряд. Юрій Долішній: Львів, ВП «МТІ», 2015. 316 с.
57. Тернопільський Ю. Українська преса з перспективи 150-ліття, Спілка українських журналістів Америки, Джерсі-Сіті, 1974.
58. Франко З. Охримович Володимир Юліанович. Українська мова : енциклопедія.: Українська енциклопедія, 2000. 415 с.
59. Фундація Омеляна і Тетяни Антоновичів: Упоряд. С. Гальченко. К., Вашингтон: АО "Август", 1999. 200 с.
60. Українська суспільно-політична думка в ХХ с. Документи і матеріали.: Мюнхен, 1983. Т II. С. 29-34.
61. *Учитель*. 1983. Ч.11. С.172.
62. Шкраб'юк П. Данилович Северин / Енциклопедія історії України : у 10 т. Інститут історії України НАН України: К., Наукова думка, 2004. Т. 2. 518 с.
63. Яковлєв Ю. Діяльність Северина Даниловича в РУРП у 1890-х рр. Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини: Чернівці, Чернівецький університет, 2013. Вип. 676—677. С. 88—97.
64. Ярич І. 1000-ліття в обличчях. Долина, Болехів, околиці : бібліогр. довід.: Таля, 2016. 100 с.
65. Ярич І. 1000-ліття в обличчях. Долина, Болехів, околиці: біографічний довідник: Івано-Франківськ, 2003. 280 с.
66. Kotostowieka F. Ludzie Doliny: Warszawa, 1991. 240 s.
67. Piestrak F. Szkic monograficzny salin dolinsrich: Lwow, 1907. 94s.

ДОДАТКИ

Додаток А

«Селянська бурса»

Джерело: Матіїв І. Становлення та розвиток українського шкільництва у Долині (1772–1939) : Долина, 2016. 312

Додаток Б

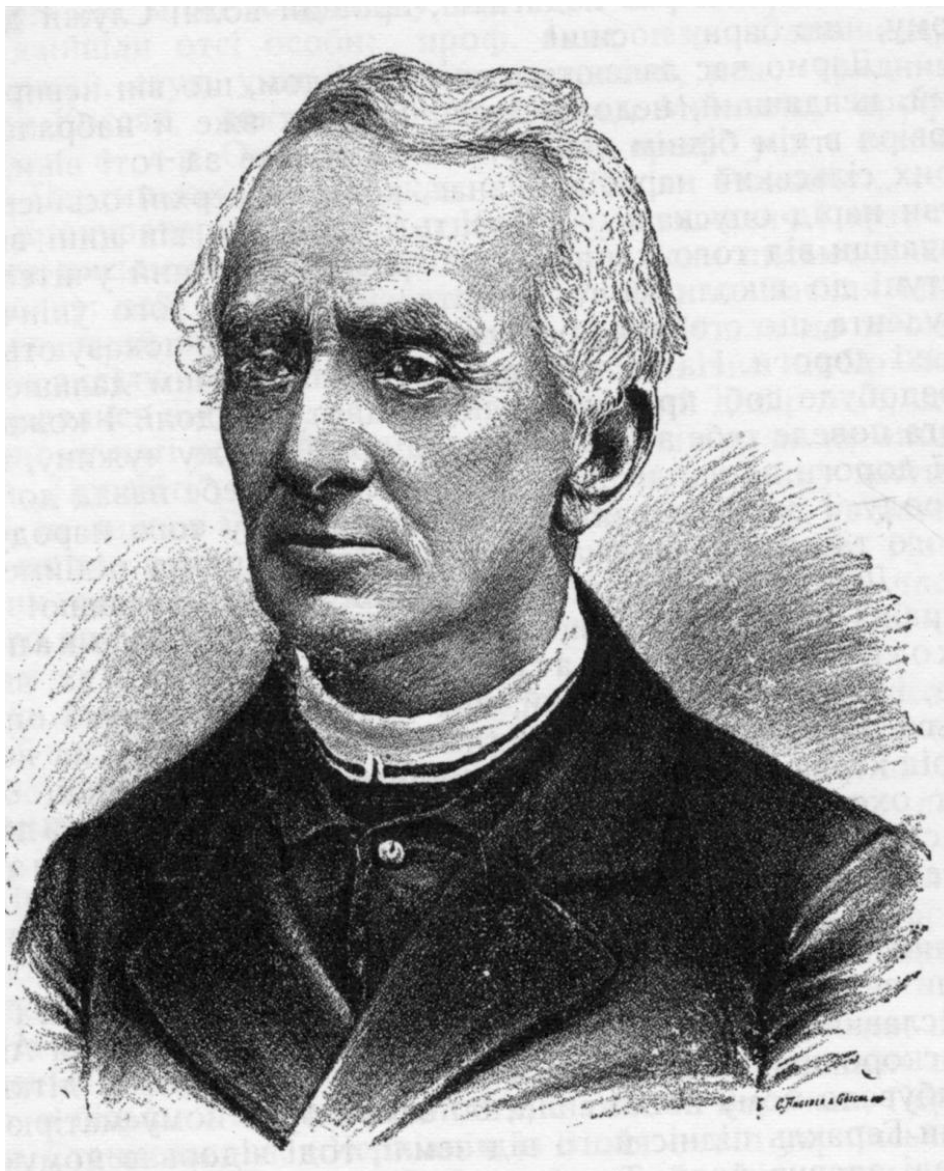
Відтиск печатки Гімназії ім. М. Шашкевича

Джерело: Матіїв І. Становлення та розвиток українського шкільництва у Долині (1772–1939) : Долина, 2016. 312 с.

Портрет М. Пачовського

Джерело: Балла Е. Автобіографія Василя Пачовського. Науковий вісник Ужгородського університету: збірка наукових статей. Серія Філологія. Вип. 9. 2004. С. 140

Портрет Й. Заячківського

Джерело: Матіїв І. Становлення та розвиток українського шкільництва у Долині (1772–1939) : Долина, 2016. 312

Факультативне заняття № 27

07.03.2022

9 клас

Тема: Суспільно-політичне та культурно-освітнє життя Долинського повіту в кінці XIX – на початку XX століття

Мета:

навчальна:

- охарактеризувати суспільно-політичне та культурно-освітнє життя Долинського повіту в кінці XIX – на початку XX століття;
- визначити особливості діяльності культурно-просвітницьких та громадсько-політичних товариств в Долинському повіті
- проаналізувати діяльність товариств «Просвіта», «УТП», «Сокіл», «Січ» та інших на території Долинського повіту;
- визначити розвиток шкільництва на території Долинщини в кінці XIX – на початку XIX столітті

розвивальна:

- розвивати в учнів вміння самостійно висловлювати власну думку (на основі відповідей на отримані запитання);
- розвивати вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки (на основі опорного конспекту, який показує візуально події, котрі відбувалися в Долинському повіті); логічна
- розвивати в учнів вміння працювати у групі (на основі спільного обговорення проблемних питань);
- розвивати в учнів вміння аналізувати історичні джерела;
- вдосконалювати в учнів вміння працювати з історичними джерелами;
- розвивати в учнів вміння самостійно шукати потрібну інформацію в інтернеті;

виховна:

- виховувати у дітей позитивне ставлення до навчання (на основі почутого протягом уроку);
- виховувати в учнів навички роботи в групах;
- виховувати в учнів зацікавлення до історії;
- виховувати в учнів любов до своєї землі.

Тип факультативного заняття: комбінований

Основні дати: 15 серпня 1905 р., 3 серпня 1903 р., 24 червня 1914 р.

Основні поняття: читальня, «Українська бурса ім. Т. Шевченка», «Просвіта», «УТП», Сільська бурса, «Сокіл», «Січ».

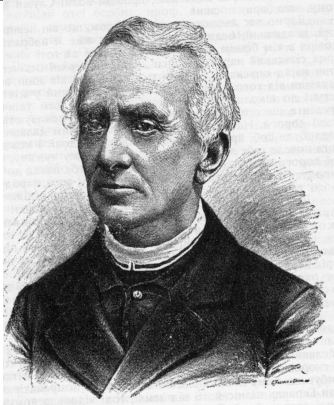
Обладнання: ноутбук, проектор, роздатковий матеріал.

План

1. Загальна характеристика суспільно-політичного та культурно-освітнього життя Долинського повіту в кінці XIX – на початку XX століття
2. Діяльність культурно-просвітницьких та громадсько-політичних товариств в Долинському повіті
3. Видатні українці Долинщини кінця XIX – початку XX століття

Хід заняття

Час	Етап проведення заняття	Навчально-вихована діяльність вчителя	Навчально-вихована діяльність учнів	Примітки
1 хв.	I. <i>Організаційний етап</i>	Привітання та перевірка присутніх.		
3 хв.	II. <i>Етап мотивації</i>	Погляньте уважно на портрет, чи знайома вам людина, котра зображена на ньому? Які ідеї?		

				
4 хв.	III. <i>Етап актуалізації знань</i>	Фронтальне опитування	1. Проаналізуйте особливості громадсько-політичного та культурного розвитку західноукраїнських земель у кінці XIX – на початку XX століття 2. Проаналізуйте, яку роль відігравали товариства в житті західноукраїнського населення наприкінці XIX ст.- на початку XX століття. 3. Представте проєкт «Я (ми) створюю (ємо) товариство».	
22 хв.	IV. <i>Вивчення нового матеріалу</i>	1. Загальна характеристика суспільно-політичного та культурно-освітнього життя Долинського повіту в кінці XIX – на початку XX століття. В 1867 році в Австро-Угорській імперії було ухвалено закон, за яким було дозволено утворення різноманітних громадських організацій та товариств. Це сприяло розвитку культурницького та просвітницького руху як на території Долинського повіту, так і по всій території Східної Галичини. В лютому 1871 року на зборах політичного товариства «Руська Рада» у Львові Іван Наумович звернувся до членів товариства з пропозицією оновлення Братства	1. Пригадайте, якими були результати революцій в Австро-Угорщині в 1848-49 рр.? 2. В якому статусі перебували українці Східної Галичини в цей період?	

		тверезості, шляхом заснування позичкових класів та читальнь в містах та селах. Після чого такі читальні були створені і на Долинщині. Точного року їх створення невідомо, проте у 1884 році вони активно функціонували у Долині, Веліджі, Мізуні, Сваричеві, Князівському, Спасі, Ціневі тощо. Цих читальнь було небагато, але були повіти, в яких їх взагалі не було на той час. Такі осередки мали важливе значення та були однією з основних та найефективніших форм залучення українського населення Долинщини до громадсько-політичного та культурно-освітнього життя. Також, вони були осередком поширення освіченості та грамотності серед українців, підвищували українську національну свідомість протягом другої половини XIX – до першої половини XX століття. В той час освіта українського населення перебувала в занепаді, так як навчання не дозволялося проводити українською мовою, а шкіл з україномовним викладанням майже не було. Проте читальням вдалося частково замінити їх. У 1884 році в Долині відбулося віче, котре скликав в діл місцевого політичного товариства, очолюваного в Долині о Йосифом Заячківським. Окрім нього були присутні такі відомі постаті як декан із Роздолу о. Лопатинський, вчитель з Веліджа І. Бурковський, о. декан Бобринський з Цінева, Л. Заклинський з Станіславова, І. Франко, О. Щуровський та інші. На цих зборах було обговорено важливість розвитку освіти та культури в краї, та наголошено на утворенні та розбудові необхідних організацій чи їх філій, котрі могли б це забезпечити на місцях. Так, І. Франко наголосив на тому, щоб «Народна Рада» утворювала всюди свої філії, щоб інші просвітительські товариства всю	
--	--	--	--

	свою енергію віддавали просвітою народу. Так, проаналізувавши особливості діяльності українців Долинщини в кінці XIX століття – на початку XX століття, можна зазначити, що багато активісті громадсько-політичного та культурно-освітнього життя були дотичними до діяльності та функціонування товариства «Просвіта» та її читальнь в Долинському повіті 2. Діяльність культурно-просвітницьких та громадсько-політичних товариств в Долинському повіті. В кінці XIX – на початку XX століття на території Долинського повіту функціонували низка просвітницьких, культурних та патріотичних товариств. В цей період в близько 24 селах активно функціонували читальні «Просвіти», 5 селах громадські читальні, а в с. Небилів існувала народна читальня 15 серпня 1905 року було проведено перші загальні збори філії «Просвіти» у Долині. В Зборах взяли участь близько 70 мешканців сільського населення, 20 міщан, 7 священиків та 5 академіків та вчителів. Делегат о. Теодор Богачевський на початку зібрання проголосив промову, а Євген Петрушевич – економічну доповідь. Іван Грабовський виголосив реферат про Селянську бурсу, після чого було вирішено відкрити її 11 вересня 1905 року. На той час в Долинському повіті вже існували читальні «Просвіти в таких населених пунктах, як Болехів, Витвиця, Долина, Личичині, Бубнище, Белеїв, Волоське Село, Гузіхв, Дуба, Надіїв, Новоселиця, Долішній, Сенечів, Трстянець, Церківна тощо. При читальнях налічувалося близько 1785 членів «Просвіти» по всьому повіту.	3. На вашу думку, які вам відомі товариства того часу функціонували на території Долинщини?	
--	--	--	--

		Майже при всіх читальнях функціонували гуртки та крамниці. Зокрема долинські філії у 1906 році вдалося заснувати Селянську бурсу в Долині. У 1906 році новостворена філії товариства в Долині викупила нерухомість у сім'ї Соколовських, в якому було розміщено «Селянську бурсу», в якій проживали 17 хлопців та один рік діяла гімназія. Будинок бурси в Долині поділявся на дві частини, три кімнати були призначенні хлопцям, а дві – дівчатам. Також, в дворі були два будинки для господарства з кріликарнею та невеличкий город. За три роки свого існування бурса випустила більше 20 хлопців до гімназії та одну дівчинку до вчительської семінарії. Вагомий внесок в тогочасну розбудову освітнього та культурно-просвітницького життя внесло і Українське педагогічне товариство. В основному товариство займалося матеріальними справами вчительської справи та навчальними закладами краю, включаючи активно жіноцтво у вихованні свідомої української нації. Метою створення товариства було вирішення різного характеру освітніх проблем українського населення та надання матеріальної та моральної підтримки студентам та учням, котрі цього потребують. Товариство, окрім цього займалося видавничою діяльністю, зокрема видачею різних календарів, брошур, видавало дитячу літературу, науково-популярну літературу, різні читалки та шкільні підручники та журнал «Дзвіночок». 4 серпня 1903 року за участі Івана Грабовецького (кошового), Михайла Штеня (писара), Миколи Ліскевича, Йосифа Майхровича, Михайла Бойдуника, Теодора Хоптяка, Василя Штеня та Миколи Филипчака було створено «Товариство огневої сторожі та гімнастичності «Січ». Під кінець 1905 року на території Долинського повіту було	
--	--	--	--

	зареєстровано 5 філій пожежного «Скола». В самій Долині філію вдалося створити лише у 1910 році. В своїй діяльності Долинська філія товариства «Сокіл» використовувала здебільшого українську національну символіку – синьо-жовтий прапор, тризуб та гімн «Ще не вмерла України...» в поєднанні з власною соколівською символікою - гімн «Соколи, Соколи ставайте в ряди», власні нашивки та відзнаки, однострої та іншу атрибутику. В заданий період на Долинщині також функціонувало товариство «Українська бурса ім. Тараса Шевченка». 24 червня 1914 року о. Михайло Лада спільно з Михайлом Мельничуком, Стефанією Коляджин, Романом Бачинським, Михайлом Яримовичем, Володимиром Гайвовановичем та іншими заснувати дане товариство. Це було освітнє товариство, в якому моли навчатися українські учні Долинщини. 3. Видатні українці Долинщини кінця XIX – початку XX столітті. Громадсько-політична та культурно-освітня діяльність українців Долинщини в заданий період представлена великою кількістю виданих уродженців Долинщини, серед яких о. Й. Заячківський, І. Грабовецький, І. Левинський, о. М. Дерлиця, В. Охримович, С. Данилович, В. Пачовський, о. Теофіл Горникевич, Н. Леонтович, С. Данилович, Грабовецька М., І. Левинський, та інші. Багато з цих діячів були представниками як духовної, так і культурної та просвітницької інтелігенції. Давайте розглянемо короткі біографії деяких з них: <u>Микола Дерлиця</u> – український письменник, етнограф та священник УГКЦ. У 1896 році став парохом в с. Витвиця, а в 1921 році став парохом	4. Чи знаєте ви когось із відомих уродженців Долинщини того часу?	
--	--	--	--

		с. Тростянець Долинського деканату. Під час свого служіння парохом, Микола Дерлиця був активним організатором громадських читальнь та кооперативів. Активно займався просвітительською та громадською діяльністю, опікуючись місцевою «Просвітою», товариствами «Сокіл» та «Відродження». Миколі Дерлиці вдалося першому заснувати церковний хор на кілька голосів, за два роки до хору приєдналися 40 чоловіків. Через деякий час хор став мішаний, у хорі стали співати і жінки. Найважливішою справою для о. Дерлиці стало утворення читальні від товариства «Просвіта» на місцевості. Згодом при читальні отець Дерлиця заснував товариство «Відродження». Також він був ініціатором заснування Громадського дому в с. Витвиця.: «Наш витвицький Народний дім був першим серед усіх восьми сіл, що лежать на Лужанці та її притоках». Спорудження Громадського дому внесло нову потужну хвилю у можливості культурницької та просвітницької праці Долинського краю. Недільними та святковими днями, о. Дерлиця збирав мешканців села у читальні та ділився своїми знаннями: «Щоби не робив отець Дерлиця - все так чи інакше зводилося до двох начал – Бог і Україна». Отець не тільки займався великою культурницькою, просвітницькою і організаційною діяльністю. За спогадами сучасників, перед виборами до органів влади він не соромився і не лінувався вести безпосередню агітаційну діяльність за українських кандидатів. Також, йому вдалося за власний кошт відкрити двокласну школу у Витвиці та утримувати її до початку Першої світової війни. Пачовський Михайло – український письменник, просвітитель, педагог, композитор та фольклорист, засновник та	
--	--	---	--

		директор української приватної гімназії ім. Маркіяна Шашкевича в Долині. Народився Михайло у 1861 році в с. Добростани Яворівського району Львівської області. У 1887 році закінчив Віденський університету, там же ним було захищено докторську дисертацію. Свою педагогічну кар'єру він розпочав із учителювання у Львові, а потім в Коломиї. В своїй науково-дослідницькій діяльності, він активно займався дослідженням українського фольклору та написанням студій з етнографії, вивчав українську мову та літературу. В свої молоді роки йому вдалося зібрати ці дані з Долинщині, Стрийщині та Коломийщині, а здобутий матеріал зібрати у фольклористичне дослідження, видане у 1892 році під назвою «Про вплив християнства на усну словесність русинів». В цій праці ним було розглянуто і особливості становища та традицій українського населення Долинського краю. Пачовський був першим засновником та першим директором першої приватної гімназії ім. М. Шашкевича. Ця гімназія мала вагоме значення для Долини в національно-культурному вихованні майбутніх поколінь Долинщини, вона була першим навчальним закладом Долинщини, в якому діти могли здобувати освіту на рідній українській мові. За невеличкий час, гімназія окрім свого основного завдання навчання дітей, почала використовувати національні традиції та символи під час навчання, незважаючи на перешкоджання польською владою. Також гімназія стала активним осередком пропагування української мови та культури, пропонувала українську ідею. Маючи великий вплив на тогочасну молодь, гімназія всіляко виховувала в українських дітях національно-патріотичний дух, добре загартовуючи молоде покоління в	
--	--	---	--

		умовах панування польської держави. Северин Данилович. Народився Северина Данилович 5 жовтня 1860-го року в с. Петрів Тлумацького повіту. У 1879 році скінчив Станиславівську цісарсько-королівську гімназію, після чого в 1885 році закінчив правничий факультет Львівського університету, у 1892 році захистив докторантуру. Данилович став відомим тим, що заснував селянську Українську радикальну партію. А в 1885 році був одним із засновників коломийського об'єднання промисловців під назвою «Гуцульська спілка». Більшість свого життя працював адвокатом в різних містах України. В студентські роки, разом з Іваном Франком долучався до випуску газети «Світ», журналів «Хлібороб» та «Народ»		
5 хв.	V. <i>Етап систематизації та узагальнення</i>	1. Погляньте на зображення: «Селянська бурса» Скажіть кілька слів про «Селянську бурсу». 2. Це портрет М. Пачовського. Чим він відомий? 	Запитання: Що ви знаєте про «Селянську бурсу»? Хто її заснував? Хто міг в ній навчатися? Ким був Пачовський? Що він очолював?	

7 хв.	VI. Закріплення вивченого матеріал	Розділіться на 5 груп, оберіть собі одне товариство, з тих, що ми розглянули на уроці. Нехай кожен учень з команди скаже по одному реченню про це товариство.		
1 хв.	VII. Д/З		На наступний урок підготуйте короткі доповіді по тому діячу Долинщини, котрий вас найбільше надихнув.	